

บทที่ 4

บริบทชุมชนชาวไทยลื้อ บ้านล้า อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารกับการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดพิธีสามปีสี่รวงข้าว ของชุมชนชาวไทยลื้อ บ้านล้า อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา” เป็นการศึกษาสื่อพื้นบ้านประเภทสื่อพิธีกรรม คือ พิธีสามปีสี่รวงข้าว ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงสถานภาพของ พิธีสามปีสี่รวงข้าว ตั้งแต่ยุคก่อน พ.ศ.2539 จนถึงปัจจุบันว่าเป็นอย่างไรบ้างและมีปัจจัยอะไรที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสถานภาพนั้น ศึกษาถึงบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมที่มีต่อปัจเจกบุคคล และชุมชน ซึ่งแบ่งออกเป็น หน้าที่ที่สืบเนื่อง หน้าที่ที่หายไป หน้าที่ที่คลี่คลาย และหน้าที่ที่เพิ่มขึ้นมาใหม่ และศึกษากระบวนการการสื่อสาร (S-M-C-R) กับการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดพิธีกรรมว่ามีรูปแบบเป็นเช่นใด ทั้งอดีตและปัจจุบัน

กาญจนา แก้วเทพ (2549) กล่าวไว้ว่า ในการที่จะศึกษาสิ่งใดนั้น ประการแรกเรา ต้องทำความเข้าใจและเรียนรู้เพื่อให้เข้าถึงธรรมชาติของสิ่งนั้นให้มากที่สุด เพื่อเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะศึกษาและเข้าถึงตัวตนที่แท้จริงของสื่อพื้นบ้านนั้น ๆ ด้วย ดังนั้นในการศึกษาถึง สังคม ชุมชนของชาวไทยลื้อในครั้งนี้ จึงต้องมีการศึกษาถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบแวดล้อมชุมชน รวมถึงบริบทชุมชนอย่างลึกซึ้ง เนื่องจากปัจจัยจากสภาพแวดล้อมเหล่านี้ เป็นส่วนหนึ่งที่จะส่งผลต่อสถานภาพของพิธีกรรม บทบาทหน้าที่รวมถึงกระบวนการสื่อสารกับการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดทางวัฒนธรรมของชาวไทยลื้อที่มีต่อพิธีสามปีสี่รวงข้าว

ดังนั้น ในการศึกษาเรื่อง “การสื่อสารกับการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดพิธีสามปีสี่รวงข้าว ของชุมชนชาวไทยลื้อ บ้านล้า อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา” จึงจำเป็นต้องนำบริบทของชุมชนมาพิจารณาร่วมกับเอกสาร บันทึกทางประวัติศาสตร์ วิทยานิพนธ์ บทความทางวิชาการ และการสัมภาษณ์ ด้วยประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ประวัติและความเป็นมาของชาวไทยลื้อและการตั้งถิ่นฐาน
2. การตั้งถิ่นฐานของชาวไทยลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
3. สภาพเศรษฐกิจของชาวไทยลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
4. สภาพสังคมของชาวไทยลื้อบ้านล้า อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
5. อัตลักษณ์และวัฒนธรรมของชาวไทยลื้อ
6. ความเชื่อของชาวไทยลื้อ
7. พิธีกรรมพื้นบ้านของชาวไทยลื้อ

ประวัติความเป็นมาของไทลื้อและการตั้งถิ่นฐาน

กลุ่มคนที่เรียกตัวเองว่า “ลื้อ” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไท (ระชน รักพงษ์, 2537) คือ ไทลื้อ หรือ ไตลื้อ อาศัยอยู่ในเขตสิบสองปันนา ทางตอนใต้ของมณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 25,000 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าเขา มีที่ราบแคบ ๆ อยู่ตามหุบเขาและลุ่มแม่น้ำอันเป็นบริเวณที่อยู่อาศัยและที่ทำมาหากินของชาวไทลื้อ ซึ่งมีวัฒนธรรมด้านการเพาะปลูกโดยเฉพาะการทำนาในที่ลุ่มเช่นเดียวกับคนไทย โดยทั่วไป แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่ไหลผ่านดินแดนสิบสองปันนา ชาวไทลื้อเรียกว่า แม่น้ำของส่วนจีน เรียกว่าแม่น้ำล้านช้างและเรียกชาวไทลื้อว่า ไผอิ (Pai-i) หรือเสี้ยวไผอิ (Shui-Pai-i)

สิบสองปันนาประกอบด้วยเมืองต่าง ๆ รวม 44 เมือง โดยมีเมืองสำคัญ 28 เมือง ได้แก่ เมืองเชียงรุ่งหรือเจียงฮง เมืองหลวง เมืองแจ้ เมืองฮาย เมืองสูง เมืองเชียงเจียง เมืองฮุน เมืองปาน เมืองเชียงลือ เมืองวัง เมืองงาด เมืองออน เมืองยาง เมืองฮิง เมืองลา เมืองเชียงตอง เมืองฮา เมืองงอน เมืองหน เมืองแวน เมืองเฮม เมืองล่า เมืองบาน เมืองบ่อแฮ้ว เมืองพง เมืองหย่วน เมืองคูเหนือและเมืองคูใต้ โดยมีเมืองเชียงรุ่งเป็นเมืองหลวง

เดิมดินแดนสิบสองปันนาจัดการปกครองเป็นระบบปันนา โดยการแบ่งหัวเมืองออกเป็นกลุ่ม ๆ ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการจัดเก็บส่วยและผลประโยชน์ของรัฐ โดยแบ่งออกเป็น 12 ปันนา ประกอบด้วย ปันนาเมืองล่า ปันนาเมืองพง ปันนาเมืองเชียงตอง ปันนาฮิง ปันนาคูเหนือ คูใต้ ปันนาฮือ ปันนาเมืองหลวง ปันนาเมืองฮาย ปันนาเมืองหน ปันนาเมืองแจ้ ปันนาเมืองงาด และปันนาเมืองม่อนต่าน โดยมีพระเจ้าแผ่นดินเป็นประมุข เรียกว่า เจ้าฟ้าแสนหวีประทับอยู่ที่เมืองเชียงรุ่ง ปกครองดินแดนสิบสองปันนาสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าเจิงเมือง พ.ศ. 1723 รวมทั้งสิ้น 44 พระองค์

นอกจากนี้ ชาวไทลื้อยังอาศัยอยู่ในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า อยู่ในเขตเมืองยอง บางส่วนตั้งถิ่นฐานอยู่ทางภาคเหนือของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แถบภาคตะวันตกของแคว้นพงสาดี หลวงน้ำทา เมืองสิง ยังมีหมู่บ้านไทลื้อกระจายอยู่ตามลุ่มแม่น้ำทา และลุ่มแม่น้ำแบ่งทางเหนือของเมืองหลวงพระบาง ส่วนในภาคเหนือของเวียดนามมีชุมชนไทลื้ออยู่ในเขตเมืองบินห์หลู และบริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำดำ ตามแนวชายแดนที่ติดต่อกับจีน

การตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

สำหรับในประเทศไทย ชาวไทลื้อได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานตามหัวเมืองต่าง ๆ ในภาคเหนือ ด้วยเหตุผลทางการเมืองระหว่างรัฐ ตามนโยบาย “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” ของเจ้าผู้ครองล้านนาในอดีต โดยเฉพาะในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ไทยต้องทำศึกสงครามกับพม่าเพื่อขับไล่พม่าออกไปจากล้านนา ด้วยการสนับสนุนของเจ้านายฝ่ายเหนือ จนถึงปี พ.ศ. 2347 ก็สามารถยึดเมืองเชียงแสนซึ่งเป็นที่ยึดมั่นแห่งสุดท้ายของพม่าในล้านนาได้สำเร็จ แต่พม่าก็ยังมิอทธิพลอยู่ในสิบสองปันนาและหัวเมืองลื้อจีน ดังนั้น กองทัพของเจ้านายฝ่ายเหนือโดยการนำของเจ้ากาวิละ จึงได้ยกขึ้นไปตีสิบสองปันนา แล้วถือโอกาสอพยพผู้คนลงมาสู่บ้านเมืองเพื่อตัดกำลังของข้าศึกและป้องกันไม่ให้เกิดกำลังของพม่าที่ถูกขับไล่ออกไปจากล้านนาไปใช้หัวเมืองต่าง ๆ ในสิบสองปันนาเป็นที่ซ่องสุมกำลังแล้วกลับมาโจมตีหัวเมืองฝ่ายเหนืออีก ดังนั้นในปัจจุบันจึงมีชุมชนไทลื้อกระจายอยู่ในพื้นที่จังหวัดต่าง ๆ ทางภาคเหนือ คือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน เชียงราย และพะเยา นอกจากนี้มีชาวไทลื้อบางกลุ่มที่อพยพเข้ามาเพิ่มเติมเพื่อลี้ภัยทางการเมืองภายหลังจากจีนเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบอบคอมมิวนิสต์ และบางส่วนได้อพยพโยกย้ายออกจากหมู่บ้านเพื่อแสวงหาพื้นที่ทำกินที่เหมาะสม (ประชัน รักพงษ์, 2537)

จากการอพยพย้ายถิ่นฐานของชาวไทลื้อมายังประเทศไทย ยังได้มีการสืบทอดเอาวัฒนธรรม ประเพณี คติความเชื่อเกี่ยวกับผี/เทวดา พิธีกรรมต่าง ๆ อันเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทลื้อติดตัวมาด้วย ชาวไทลื้อยังคงดำเนินวิถีชีวิตที่มีความใกล้ชิดและพึ่งพิงกับธรรมชาติเหมือนเดิม ภาษาที่ใช้คือ ภาษาไทลื้อ การแต่งกายก็ยังคงมีเอกลักษณ์ คือ ใส่ผ้าซิ่นทอลายน้ำไหล ใส่เสื้อปิดสวมเตี่ยวสะดอ โปกผ้าที่หัว ฯลฯ และยังคงมีการนับถือผีบรรพบุรุษ ผีเมืองที่ตนเองเคยนับถือเมื่อครั้งสมัยอยู่สิบสองปันนาอย่างเหนียวแน่น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ยังคงมีการสืบทอดเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน อันแสดงให้เห็นว่า ชาวไทลื้อเป็นผู้ที่มีความเคร่งครัดในขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นอย่างมาก และสิ่งสำคัญการสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีนี้ไว้ เพื่อเป็นการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ตัวตนของชนเผ่าไทลื้อ ไม่ให้เลือนหายไปกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม หรือแรงปะทะจากสังคมภายนอกที่แปรเปลี่ยนไป

ทั้งนี้การอพยพย้ายถิ่นฐานของชาวไทลื้อเข้ามายังเมืองไทย มีการแบ่งเขตบนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขง ดังมีรายชื่อชุมชนของเมืองดังนี้

- ฝั่งตะวันออกมี เมืองเชียงรุ่ง เมืองฮ่า เมืองแซ่ เมืองดู เมืองออง เมืองกลาง เมืองหุน เมืองพาน เมืองเชียงโล่ง เมืองเชียงเจิง เมืองเชียงล่อ เมืองชาย เมืองมาง

- ฝั่งตะวันออกมี เมืองลำ เมืองบาง เมืองฮึง เมืองปาง เมืองลา เมืองเชียงทอง เมืองวัว เมืองพง เมืองหย่วน ปัจจุบันเมืองคูเหนือ เมืองอู่ได้อยู่ในประเทศลาว ส่วนที่เหลืออยู่ในเขตสิบสองปันนา มลฑลยูนนานประเทศจีนในปัจจุบัน แต่หลังจากนั้นได้มีการแบ่งออกเป็น 3 อำเภอ คือ อำเภอเชียงรุ่ง อำเภอเชียงฮาย อำเภอเชียงลำ มีพลเมืองทั้งหมด 5 แสนกว่าคน ในจำนวนนี้มีชาวไทลื้อกว่า 2 แสนกว่าคน นอกจากนั้นเป็นชาวอีเก้อ เย้า แม้ว มูเซอ ชาวไทลื้ออพยพเคลื่อนย้ายออกจากเมืองเหล่านี้ในรอบ 500 ปีที่ผ่านมา

ปัจจุบันจึงมีชาวไทลื้อตั้งรกรากอยู่ในเมืองและจังหวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย คือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง น่าน เชียงราย และพะเยา สำหรับพะเยา โดยเฉพาะ อำเภอเชียงคำ บริเวณที่ราบสูงปากแม่น้ำแควไหลลงสู่ปากแม่น้ำลาว เป็นบริเวณแรกที่ชาวไทลื้อ กลุ่มเมืองพง เมืองหย่วน เมืองมางและเมืองลำ อพยพจากอำเภอเชียงม่วน มาตั้งรกรากอยู่เมื่อประมาณ 200 ปี ในเวลาต่อมาเมื่อประชากรมากขึ้น ก็มีการขยายชุมชนลงมาตามที่ราบลุ่มของแม่น้ำแควแม่น้ำลาว และแม่น้ำยวน ปัจจุบันหมู่บ้านไทลื้อในอำเภอเชียงคำมีประมาณ 26 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลหย่วน ได้แก่ บ้านหย่วน บ้านธาตุ บ้านแดนเมือง บ้านมาง ตำบลเชียงบาน ได้แก่ บ้านเชียงบาน บ้านแพด บ้านแวน บ้านทุ่งมอก บ้านเชียงคาน ตำบลฝายกวาง ได้แก่ บ้านลำ บ้านหนองลือ ตำบลภูซาง ได้แก่ บ้านหนองเลา บ้านห้วยไฟ บ้านสบง เป็นต้น

สำหรับบรรพบุรุษของไทลื้อเฉพาะในอำเภอเชียงคำ ส่วนใหญ่จะมีการสืบเชื้อสายมาจากกลุ่มเมืองพง เมืองมาง เมืองหย่วน เมืองบาน เมืองแพดและเมืองลำ โดยสังเกตได้จากชื่อหมู่บ้านหลายหมู่บ้านที่ตั้งตามชื่อเดิมในสิบสองปันนา ซึ่งการสืบทอดชื่อเมืองจากอดีตมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านในปัจจุบัน เป็นหนึ่งในความพยายามที่จะแสดงอัตลักษณ์ความเป็นไทลื้อให้มีความแข็งแกร่งมากยิ่งขึ้นทั้งนี้ในการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมนั้น นอกจากจะเป็นเรื่องของ “ตัวบ่งชี้” ที่มีลักษณะเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมแล้วยังเป็นเรื่องของกระบวนการทางวัฒนธรรมที่ต้องแสดงให้เห็นว่า วัฒนธรรมเหล่านั้นสามารถเกิดขึ้นมาและดำรงอยู่ ตลอดจนมีความสัมพันธ์กับสังคมได้อย่างไร (ณัฐมน บัวพรมมี, 2551)

ดังนั้นการที่ชาวไทลื้อ ยังคงมีการสืบทอดเอาขนบธรรมเนียมประเพณี รวมถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ไว้อย่างเหนียวแน่นนั้น ย่อมเป็นการแสดงให้เห็นถึง การต่อสู้ทางวัฒนธรรมเพื่อธำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของคน “ไทลื้อ” แม้ว่าจะต้องพลัดถิ่นมาไกล แต่อัตลักษณ์ศักดิ์ศรีของความเป็นไทลื้อยังคงเป็นตัวยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน เพื่อที่จะมีอำนาจในการต่อรองกับสังคมใหม่ที่ได้เข้าไปอาศัยอันจะสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง และคนไทลื้อเองก็ยังคงไว้ซึ่งความภาคภูมิใจในความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง

สภาพเศรษฐกิจของชาวไทลื้อบ้านลำ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดพะเยา

นับตั้งแต่ที่มีการอพยพย้ายถิ่นฐานมาตั้งรกรากอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำในประเทศ ไทย ชาวไทลื้อก็ยังคงดำรงชีวิตด้วยความเรียบง่าย มีความใกล้ชิดและพึ่งพาธรรมชาติ อาศัยการ เลือกถิ่นฐานอยู่หรือแหล่งน้ำ ทำให้ชาวไทลื้อประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรมเป็นหลัก ทั้งทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะการทำนา ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นอาชีพหลักของชาวไทลื้อ ดังนั้น ชาวไทลื้อจึงให้ความสำคัญกับ “ข้าว” เป็นอย่างมาก เพราะว่าข้าวเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อเลี้ยงชีวิต ของคนในชุมชนให้ได้ยู่ดีกินดี อุดมสมบูรณ์ และที่สำคัญทำให้คนในชุมชนได้มีอาชีพสืบต่อ ๆ กัน มาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ด้วยเหตุนี้จึงมีพิธีกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้น จากความเชื่อในเรื่องผีและสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์กับการทำนาอยู่หลายพิธีกรรม อาทิ การทำขวัญข้าว พิธีการตานข้าวใหม่ พิธีสู่ขวัญควาย หรือแม่กระทั่ง พิธีสามปีสี่รวงข้าว ซึ่งก็มีความเกี่ยวพันกับการทำนาด้วยเช่นกัน ซึ่งในการประกอบ พิธีกรรมแต่ละอย่างนั้นมักจะมีความหมายหรือนัยยะแฝงที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้อยู่ในพิธีกรรม นั้น ๆ ด้วย เช่น พิธีการตานข้าวใหม่ซึ่งจะทำหลังจากเสร็จสิ้นการเก็บเกี่ยว ซึ่งจะมีขึ้นในช่วงเดือน พฤศจิกายน-ธันวาคม ของทุกปี และด้วยความเชื่อที่ว่าก่อนที่จะกินข้าวใหม่นั้น จะต้องมีการทำพิธี ตานข้าวใหม่ก่อนเพื่อความเป็นสิริมงคล และจะได้มีข้าวกินตลอดไป เป็นต้น

ชาวไทลื้อบ้านลำ เป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่มีสมาชิกอาศัยอยู่มากถึง 188 หลังคาเรือน มีประชากรชาย หญิง รวม 588 คน ซึ่งสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาชีพหลัก เช่นเดียวกับยุคอดีต พ่ออาจารย์หนานหลวงสวัสดิ์ ศรีคำ ได้กล่าวไว้ว่า บรรพบุรุษชาวไท ลื้อได้มอบมรดกไว้ให้ลูกหลานก็คือ ที่นา ที่สวนและไร่ เพื่อให้ลูกหลานได้มีที่ดินทำกิน ไม่อดอยาก และที่สำคัญก็ได้เป็นสิ่งปลูกพันไม่ให้ลูกหลานละทิ้งบ้านเกิด เมืองนอนไปอยู่ที่อื่น ดังนั้นจึงเห็น ได้ว่าในปัจจุบันนี้อาชีพหลักของชาวไทลื้อบ้านลำก็ยังเป็นการทำนาเหมือนเช่นสมัยอดีต ผสมผสานกับการทำการเพาะปลูกอื่น ๆ สลับกันไปตามฤดูกาล แต่เมื่อว่างเว้นจากการทำนา ทำ ไร่สวน ทำไร่แล้วชาวไทลื้อก็มีอาชีพเสริมอื่น ๆ อีก เช่น หญิงไทลื้อก็จะมี การทอผ้าขึ้นลายน้ำไหล เพื่อออกวางขายตามกลุ่มพัฒนาฝีมือแม่บ้าน ต.เวียง หากเป็นฝ่ายชายก็จะมี การจักสานเพื่อใช้ใน ครุภัณฑ์หรือบางครั้งหากมีจำนวนมากก็จะนำไปจำหน่าย อาทิ ช้อน สุ่มไม้ เสื้อ ฯลฯ หรือไม้ก็ ออกไปรับจ้างทั่วไปในตัวอำเภอ เป็นต้น

“รุ่นปู่รุ่นหม่อนเป็นช่างเย็บจะอี่มามั่นแห้ว เขาปิ่นลูกหลานก็ต้องสืบทอดต่อไป ถ้าเขาบ่เย็บข้าว เขาจะเอาข้าวไหนมากินกันนะ” (รุ่นปู่ย่าได้ทำอาชีพนี้มานานแล้ว เราเป็น

ลูกหลานก็ต้องทำการสืบทอดต่อไป ถ้าเราไม่ทำนา แล้วเราจะเอาข้าวที่ไหนกินกัน) (พ่ออุ้ยสอง ศรีคำ, สัมภาษณ์ 18 กรกฎาคม 2551)

แม้ว่ารายได้จากการเกษตรกรรมจะไม่มากพอที่จะทำให้คนในชุมชนมีฐานะร่ำรวย แต่ชาวไทลื้อ บ้านลำโดยส่วนใหญ่ก็ยังคงสืบทอดอาชีพเกษตรกรรมนี้ต่อไป ด้วยเหตุผลสำคัญประการหนึ่งคือ การเพาะปลูกข้าว หรือพืชผักกินเองในชุมชน ทำให้ไม่ต้องเสียเงินไปซื้อข้าวหรือผักราคาแพงจากตลาด แค่นี้ก็จะสามารถดำรงชีวิตได้อย่างสบาย หากผลผลิตมีจำนวนมากก็นำไปขายได้เงินเล็ก ๆ น้อยมาใช้ง่าย แม้จะไม่ร่ำรวยแต่ก็พอมี พอกินตลอดทั้งปี และที่สำคัญการเพาะปลูกข้าวยังได้ผลิตขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของชาวไทลื้ออันมีความสัมพันธ์กับการทำนา/การทำเกษตรกรรมออกมาสู่ชุมชนไทลื้อมากมาย และหนึ่งในนั้นก็คือพิธีสามปีสี่รวงข้าว ด้วยเช่นกัน

ทั้งนี้จากการลงพื้นที่ศึกษาวิจัยพบว่า ปัจจุบันจำนวนของชาวนาเริ่มลดลงไปเรื่อย ๆ เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป ประกอบกับแรงปะทะจากวัฒนธรรมภายนอกเริ่มมากขึ้น การเปิดรับข้อมูลข่าวสารของชาวบ้านก็มีมากขึ้น ฯลฯ จึงส่งผลต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนหลายประการ เช่น มีการออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านมากขึ้น บ้างก็รับราชการ บ้างก็ออกไปทำงานรับจ้างในตลาด กลุ่มวัยรุ่นหนุ่มสาวก็ออกไปทำงานในเมืองหลวงมาก เนื่องจากเห็นว่ามีรายได้สูงกว่าการทำนา และการเกษตรอื่น ๆ จะเหลือก็เพียงแต่กลุ่มวัยกลางคนและกลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ที่ยังสืบทอดอาชีพชาวนานี้อยู่อย่างเหนียวแน่น แม้ว่าการประกอบอาชีพจะเริ่มเปลี่ยนไปตามกาลเวลา แต่ชาวไทลื้อก็ยังคงมีความเชื่อว่าการสืบทอดวิถีชีวิตในรูปแบบเกษตรกรรมจะยังไม่สูญหายไปง่าย ๆ เพียงอาจจะมีรูปแบบที่เปลี่ยนไปบ้าง อย่างเช่น จากเดิมที่สมาชิกในครอบครัวต้องช่วยกันทำนา เก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวเอง ก็อาจจะเปลี่ยนเป็นการจ้างคนอื่นมาทำแทน เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงทางอาชีพที่กำลังเกิดขึ้นในชุมชนไทลื้อนั้น หากสมาชิกในชุมชนยังคงขาดการตระหนักและใส่ใจกับอาชีพดั้งเดิมที่บรรพบุรุษสร้างไว้ อาจส่งผลกระทบในระยะยาวต่อพิธีกรรมพื้นบ้านที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมดั้งเดิม ทั้งนี้เนื่องจากหากวิถีชีวิตของคนไทลื้อเริ่มเปลี่ยนไปเป็นแบบคนในสังคมเมืองมากขึ้น ความผูกพันกับการทำเกษตรกรรม รวมถึงธรรมชาติแวดล้อมก็ลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ และจะส่งผลต่อการไม่ตระหนักรู้ถึงคุณค่าของพิธีกรรมต่าง ๆ ไม่รู้สึกถึงความสำคัญของการสืบทอดพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ของไทลื้อไว้ แม้ว่าจะยังคงมีการสืบทอดก็จะเป็นเพียงการสืบทอดแต่เพียงเปลือกนอก แต่ว่าคุณค่าภายในก็จะหายไป เพราะคนในชุมชนไม่มีความรู้ที่จะสืบทอดพิธีกรรมให้ครบถ้วนสมบูรณ์ อันเสี่ยงต่อการสูญหายของอัตลักษณ์ชุมชนต่อไปในอนาคต

สภาพสังคมของไทลื้อบ้านลำ อำเภอยางคำ จังหวัดพะเยา

บ้านลำ หมู่ 4 ตำบลเวียง อำเภอยางคำ จังหวัดพะเยา มีประชากรทั้งหมด 188 หลังคาเรือน (ข้อมูล ณ วันที่ 30 มีนาคม 2552) รวมทั้งหมด 588 คน โดยแบ่งเป็นชาย 283 คน หญิง 305 คน ร้อยละ 95 เป็นชาวไทลื้อ ส่วนอีกร้อยละ 5 เป็นชาวบ้านต่างถิ่นที่ย้ายถิ่นฐานเข้ามา บ้านลำถือเป็นหมู่บ้านที่มีขนาดใหญ่ในตำบลเวียง และตั้งอยู่ใกล้กับสถานที่ราชการทั้งที่ว่าการอำเภอยางคำ สถานีตำรวจ โรงพยาบาล ฯลฯ ชาวไทลื้อบ้านลำมีนิสัยที่ขยันขันแข็ง ชอบเข้าสังคม ชอบช่วยเหลือเกื้อกูลกันและที่สำคัญเป็นคนที่มีรักและห่วงหาอาทรในอัตลักษณ์ของตนเองเป็นอย่างดี อันเห็นได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมของตำบล อำเภอมารอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะหากเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมไทลื้อ ชาวไทลื้อบ้านลำจะเข้ามา มีบทบาทสำคัญร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ในการช่วยเหลือเรื่องทรัพยากรบุคคล ช่วยเหลือให้คำแนะนำเกี่ยวกับข้อมูลต่าง ๆ ของไทลื้ออยู่เสมอ

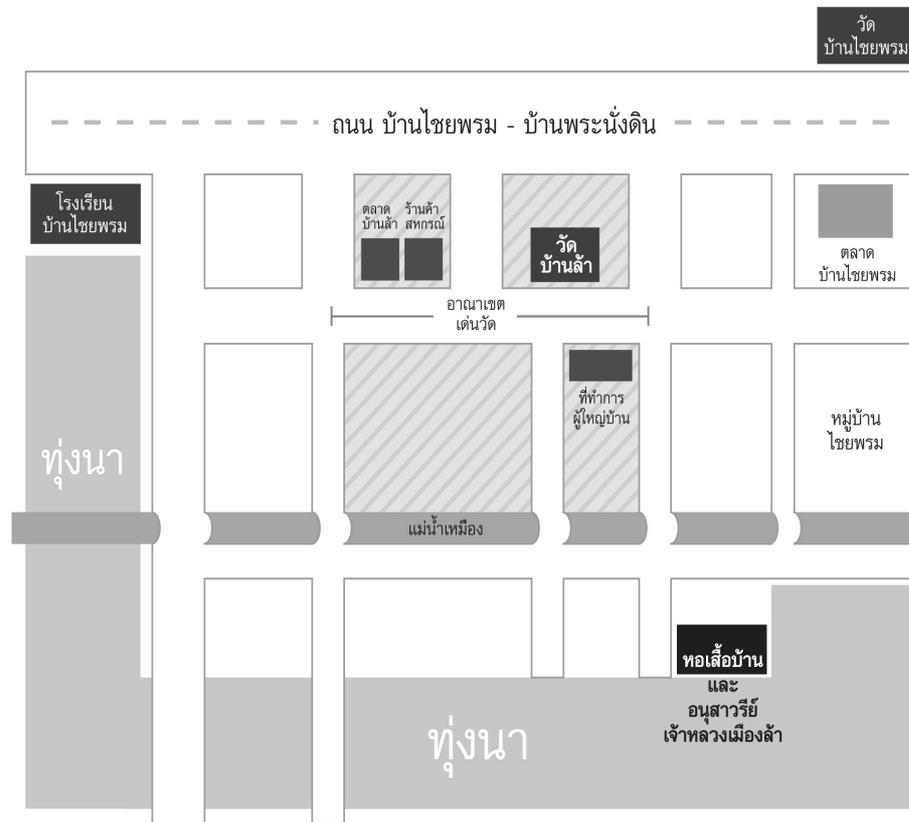
แต่เดิมชาวไทลื้อมีการนับถือผี เทวดาตามการสืบทอดจากบรรพบุรุษ แต่ในปัจจุบันนี้ ร้อยละ 99 ของประชากรที่บ้านลำนับถือศาสนาพุทธ นอกจากนั้นส่วนที่เหลือร้อยละ 1 จะนับถือศาสนาคริสต์ โดยคนกลุ่มนี้จะเป็นคนต่างถิ่นที่เพิ่งเข้ามาอาศัยในชุมชน นอกเหนือจากการนับถือศาสนาเป็นหลักแล้วนั้น ชาวไทลื้อยังคงมีความเชื่อและความศรัทธาในเรื่องผี/เทวดาควบคู่กันไป ด้วย จะเห็นได้ชัดเจนก็คือในเรื่องของการประกอบพิธีกรรม โดยศาสนสถานของชุมชนที่ใช้ประกอบพิธีทางศาสนาร่วมกัน คือ วัดบ้านลำ แต่ถ้าหากเป็นการประกอบพิธีกรรมอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เกี่ยวกับศาสนาโดยตรง แต่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อเรื่องผี อาทิ การสะเดาะเคราะห์ การบายศรีสู่ขวัญ การสืบชะตา การเลี้ยงผีเมือง ฯลฯ ก็จะไม่ใช้สถานที่ในวัด แต่จะใช้ที่บ้านหรือกระท่อมน้ำที่ “หอเทวดา” หรือ “หอเสื้อบ้าน” ซึ่งเปรียบเสมือนผีบ้านเมืองที่คอยคุ้มครองให้คนในหมู่บ้านอยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุข และในบริเวณเดียวกันกับหอเสื้อบ้านก็มีการสร้าง “อนุสาวรีย์เจ้าหลวงเมืองลำ” ขึ้นเพื่อระลึกถึงบุญคุณของเจ้าหลวงเมืองลำที่เสียสละปกป้องชาวไทลื้อให้อยู่รอดมาจนถึงทุกวันนี้ อันแสดงให้เห็นถึงสภาพสังคมของชาวไทลื้อที่ยังคงมีความเชื่อและความศรัทธาเกี่ยวกับเรื่องผี/เทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างเหนียวแน่น

จะเห็นได้ว่าวิถีชีวิตของชาวไทลื้อมีความผูกพันกับความเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างใกล้ชิดมาเป็นเวลาช้านาน และยังคงมีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ดังที่รัตนพร เศรษฐกุล (2537) ได้กล่าวไว้ว่า คติความเชื่อผีเป็นความเชื่อของมนุษย์มาตั้งแต่โบราณ และเป็นลักษณะร่วมของชาติพันธุ์ และความเชื่อถือผีของชาวไทลื้อก็มีความเด่นชัดและมั่นคงเพราะในการประกอบพิธีกรรมและการเข้าร่วมพิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวไทลื้อก็จัดให้มีทุกระดับ ทั้งผีบ้าน ผีเมือง ผีอารักษ์ ฯลฯ ความเชื่อในเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ถือเป็นเหตุปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ มากมาย

ซึ่งแต่ละพิธีกรรมนั้นก็สะท้อนถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ ความศรัทธาและเอกลักษณ์ของชาวไทลื้อได้เป็นอย่างดี กล่าวก็คือ พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เปรียบเสมือนเป็นพื้นที่ในการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ตัวตนของชาวไทลื้อได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับทฤษฎีหน้าที่นิยม ซึ่งกล่าวไว้ว่า หากสถาบันใดก็ตามที่ยังคงอยู่ได้ แสดงว่าสถาบันนั้นย่อมต้องทำหน้าที่ให้กับสังคม ดังนั้นในมุมมองของความเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวไทลื้อ “ผี” เปรียบเสมือนสถาบันหนึ่งที่ชาวไทลื้อให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก จึงมีการรักษาและสืบทอดมาหลายอย่างยาวนาน อีกทั้งยังมีการปลูกฝังแนวความเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผ่านการประกอบพิธีกรรมมาอย่างต่อเนื่อง อาทิ การสะเดาะเคราะห์ การบูชาเทียน การทำขวัญข้าว พิธีสืบชะตา พิธีสามปีสี่รวงข้าว ฯลฯ พิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ได้ถูกถ่ายทอดจนกลายเป็นขนบธรรมเนียมที่ต้องปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง การสืบทอดและคงอยู่ของสถาบันผีตั้งแต่อดีตมาจนถึงยุคสังคมปัจจุบัน เป็นเครื่องยืนยันได้เป็นอย่างดีว่าความเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ยังคงมีบทบาทหน้าที่ต่อชาวไทลื้อเป็นอย่างมาก และยังมีการทำหน้าที่เพื่อตอบสนองชุมชนได้อย่างเข้มแข็ง ไม่ว่าจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน สร้างให้คนมีสำนึกร่วมในชุมชน สร้างความกตัญญู รู้คุณต่อบรรพบุรุษ เป็นแกนสำคัญที่ใช้ระดมพลังชุมชนเพื่อสร้างความแข็งแกร่งให้เกิดขึ้นในกลุ่มชนไทลื้อ และที่สำคัญยังเป็นพื้นที่ที่ใช้แสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ศักดิ์ศรีของชาวไทลื้อ อันได้แก่การแต่งกาย ภาษาพูด การละเล่น อาหาร การกิน ฯลฯ ซึ่งจะเป็นการสร้างการสืบทอดแก่ลูกหลานคนรุ่นใหม่ให้ได้เรียนรู้และจดจำในเอกลักษณ์ของตนเองสืบต่อไป หากความเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เริ่มลดเลือนไป ก็จะส่งผลต่อความหมายในพิธีกรรมก็ย่อมต้องลดลงตามไปด้วย และท้ายที่สุดชุมชนก็จะไม่มีอัตลักษณ์ศักดิ์ศรีของความเป็นไทลื้อให้ภาคภูมิใจอีกต่อไป

กล่าวคือแม้ชาวไทลื้อในยุคปัจจุบันมีการดำเนินวิถีชีวิตแบบใหม่ตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง แต่ก็ยังคงมีความเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่อย่างเหนียวแน่น ในรูปแบบของการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ อันเป็นเครื่องมือสำคัญของชุมชนไทลื้อที่จะสร้างความแข็งแกร่งให้อัตลักษณ์ของชาวไทลื้อนั้นคงอยู่ต่อไป

ภาพที่ 4.1
แสดงแผนที่ชุมชนบ้านลำ ต.เวียง อ.เชียงคำ จ.พะเยา

อัตลักษณ์และวัฒนธรรมของชาวไทลื้อ

การอพยพย้ายถิ่นฐานจากต้นกำเนิดในสิบสองปันนา มายังพื้นที่ของประเทศไทย ซึ่งมีการกระจายไปยังจังหวัดต่าง ๆ แต่ทว่าชาวไทลื้อยังคงเคร่งครัดในการสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิมของตนเองไว้ ดังนั้นวัฒนธรรม ประเพณีของชาวไทลื้อโดยส่วนรวมยังคงมีลักษณะ เหมือนๆกัน แต่หากพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วจะพบว่าแต่ละหมู่บ้านมีลักษณะปลีกย่อยแตกต่างกันไป จากการศึกษาของทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล (2529) ถึงลักษณะเด่นบางอย่างของชาวไทลื้อที่มองเห็นได้เป็นรูปธรรมนั้น ดังพอจะสรุปได้ดังนี้

1. **รูปร่าง หน้าตา** ชาวไทลื้อมีผิวพรรณขาว รูปร่างสันทัดไม่ค่อยแตกต่างจากชาวไทยวนโดยทั่วไป โดยส่วนใหญ่ชาวไทลื้อจะมีรูปร่างหน้าตาดีทั้งหญิงและชาย สาวชาวไทลื้อบางคนสวยจนได้เข้าประกวดนางงามก็มี ตัวอย่างเช่น ธารทิพย์ พงษ์สุข นางสาวไทยปี 2528 ก็เป็น

สาวไทลื้อ บ้านสะหลี อ.ทุ่งช้าง จ.น่าน การจะแยกความแตกต่างระหว่างชาวไทยวนกับชาวไทลื้อ ด้านรูปลักษณะผิวพรรณจึงเป็นที่ยาก แต่หากเปรียบเทียบกับชาวไทยในท้องถิ่นอื่น เช่น ภาคอีสาน ภาคใต้ หรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ หรือชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เช่น ลีว๊ะ ถิ่น หมู ฯลฯ ก็พอจะมองเห็นข้อแตกต่างได้

2. ภาษา คนไทลื้อมีภาษาพูดและตัวอักษรหรือตัวเขียนใช้เองมานาน เป็นเอกลักษณ์ของไทลื้อ เหมือนกับคนไทยอื่นที่มีภาษาของตัวเอง ภาษาลื้อ จัดอยู่ในกลุ่มภาษาตระกูลไท (ไต) ภาษาสำเนียงไทลื้อมีลักษณะคล้ายคลึงกับภาษาผู้ไทมาก บางคนให้ข้อสังเกตว่า ภาษาไทลื้อ จะใกล้เคียงกับทั้งไทยวนและภาษาไทลาว ปัจจุบันชาวไทลื้อยังคงใช้ภาษาลื้อในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน ตั้งแต่เด็กเล็กจนถึงผู้ใหญ่ และยังในงานพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวไทลื้อ พ่ออาจารย์ก็จะกล่าวเป็นภาษาลื้อทั้งหมดเช่นกัน อันแสดงถึงความสัมพันธ์ว่าในโลกแห่งชีวิตจริง ภาษาไทลื้อยังมีสถานะคงอยู่อย่างเข้มแข็ง ดังนั้นก็จะส่งผลกระทบต่อโลกแห่งพิธีกรรมซึ่งยังมีการใช้ภาษาลื้อเพื่อกล่าวบวงสรวงผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ด้วย แต่สำหรับภาษาเขียนนั้น จะใช้วิธีเขียนแบบตัวอักษรไทยล้านนาปกติ เนื่องจากตัวอักษรไทลื้อได้หายไปจากชุมชนเป็นเวลานานแล้ว หากจะมีผู้ที่พอรู้อยู่บ้างก็จะเป็นผู้สูงอายุบางคน หรือไม่ก็เป็นหนาน ที่ผ่านการบวชเรียนมาหลายพรรษา ดังนั้นภาษาเขียนจึงไม่เป็นที่แพร่หลายและมีแนวโน้มที่จะหายไปจากสังคมไทลื้อหากไม่มีการสืบทอดอย่างจริงจัง

3. การแต่งกาย ชุดเครื่องแต่งกายแบบดั้งเดิมของผู้หญิงชาวไทลื้อก็คือ การสวมเสื้อปิด มีสาบหน้า ฉียงผูกมาติดกับด้ายตรงมุมด้านซ้ายหรือขวา หรือใช้กระดุมเงินขนาดใหญ่เกี่ยวกันไว้ ที่เรียกว่า “เสื้อปิด” สีดำหรือสีคราม ตัวเสื้อรัดรูป เอวลอย ชายเสื้อยกลอยขึ้น 2 ข้าง สาบเสื้อขลิบด้วยแถบผ้าสีต่าง ๆ ประดับด้วยกระดุมเงิน นุ่งผ้าซิ่นหลายขวาง มีลวดลายสีต่าง ๆ ต่อเชิงด้วยผ้าสีดำ (ลวดลายตัวซิ่นมีหลากหลายแบบ ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป) นิยมโพกศีรษะด้วยผ้าสีขาหรือสีชมพู หญิงนิยมเกล้ามวยผมเป็นแบบเฉพาะ ตรงยอดมวยมีการม้วนผมเป็นวงกลมเรียก “มวยว่อง” นิยมเจาะหูใส่ลานเงิน สวมกำไลเงิน ชุดการแต่งกายของผู้หญิงไทลื้อแบบดั้งเดิมนี้อาจสูญหายได้ยากแล้ว แม้แต่ในสิบสองปันนาเองก็เปลี่ยนเป็นเสื้อสีขาว ผ้าซิ่นก็ใช้ผ้าลายดอกสำเร็จรูปแทน ไม่โพกศีรษะ แต่ยังคงเกล้ามวยผมอยู่

สำหรับชุดแต่งกายของผู้ชายชาวไทลื้อนั้น มีทั้งการนุ่งผ้าด้ายผืนเดียว เพื่อโชว์ลายสักแบบไทยในสมัยก่อน และชุดเต็มยศก็คือสวม “เตี่ยวสะดอ” (แบบกางเกงขาก๊วย) สีดำหรือสีคราม สวมเสื้อเอวลอยสีดำหรือสีครามเช่นกัน ขลิบด้วยแถบผ้าสีต่าง ๆ แต่รูปทรงเสื้อต่างจากของผู้หญิง นิยมโพกศีรษะด้วยผ้าขาวเช่นกัน แต่ปัจจุบันชุดแต่งกายแบบนี้จะใช้สวมใส่เฉพาะใน

งานพิธีสำคัญๆเท่านั้น โดยเฉพาะพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างเช่นพิธีสามปีสี่รวงข้าว ชาวไทลื้อจะพร้อมใจแต่งกายด้วยชุดไทลื้อกันอย่างพร้อมเพรียง เพื่อเป็นการให้เกียรติในการเข้าร่วมพิธีกรรมและเป็นการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นไทลื้อกันทั้งชุมชน แต่ในชีวิตประจำวันที่ต้องออกไปทำงานก็จะแต่งกายปกติ เพื่อความสะดวกและคล่องตัวในการทำงาน ชุดไทลื้อจึงมีวาระการสวมใส่เฉพาะใช้ในงานประเพณีและพิธีกรรมของชุมชนเท่านั้น

ภาพที่ 4.2

การแต่งกายแบบไทลื้อในสมัยก่อน

ที่มา : รุจยา อากาศกร, ม.ร.ว. และคณะ, 2530, น. 39

แม้ว่าจะมีการสืบทอดการแต่งกายแบบไทลื้อมา แต่เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย การรับเอาวัฒนธรรมใหม่ ๆ เข้ามามีมากขึ้น วิถีชีวิตบางอย่างของชาวไทลื้อก็เริ่มปรับเปลี่ยนไป ไกรยุทธ วงศ์ศรี ได้กล่าวว่าการแต่งกายถือเป็นหนึ่งในความเปลี่ยนแปลงที่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ปัจจุบันชาวไทลื้อนิยมที่สวมใส่เสื้อผ้าตามสมัยนิยมกันมากขึ้น

เช่น ผู้หญิงก็นิยมสวมใส่กางเกงมากกว่าผ้าขึ้น เด็กรุ่นใหม่ก็นิยมสวมใส่เสื้อยืด กางเกงยีนส์ ตามแฟชั่นสมัยใหม่ การสวมใส่เสื้อผ้าทอมือ ที่มีรูปแบบเช่นนี้อาจจะถูกมองว่าเป็นสิ่งที่เขยและล้ำสมัยที่สำคัญยังหาโอกาสใส่ได้ยาก

อย่างไรก็ดี นางลำดวน ศรีคำ ประธานกลุ่มแม่บ้านบ้านลำ ได้กล่าวว่าในปัจจุบันนี้ กลุ่มแม่บ้าน บ้านลำก็ยังคงมีความพยายามที่จะอนุรักษ์ชุดไทลื้อไว้ โดยมีการตัดชุดไทลื้อให้กลุ่มแม่บ้านเพื่อใช้สวมใส่ในโอกาสที่มีการแสดงเพื่อนำต่าง ๆ ทั้งในหมู่บ้านเองหรือต่างหมู่บ้าน เพื่อที่ความต้องการจะอนุรักษ์ให้คนไทลื้อมาสวมใส่ชุดไทลื้อกันบ่อยขึ้นและเพื่อให้เป็นที่รู้จักแก่คนภายนอกอีกทางหนึ่งด้วย แม้จะไม่ใช้รูปแบบการแต่งกายที่ครบถ้วนสมบูรณ์เหมือนสมัยก่อน แต่การปรับตัวเปลี่ยนแปลงการแต่งกายนี้ก็ทำให้ชุดไทลื้อยังเป็นที่รู้จักและมีการสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้

“เขาก็พยายามส่งเสริมให้กลุ่มแม่บ้านมาสวมใส่ชุดไทลื้อกันนี้ ๆ ก็เลยตกลงกันตัดชุดลื้อ จะได้เอาไปใส่ตอนเพื่อนต่างบ้าน เขาก็จะได้เห็นเอกลักษณ์ของจาวลื้อเขาด้วย” (เราก็พยายามส่งเสริมให้กลุ่มแม่บ้านมาสวมใส่ชุดไทลื้อกันเยอะ ๆ กลุ่มแม่บ้านก็เลยตกลงกันตัดชุดไทลื้อ ให้สมาชิกนำไปสวมใส่เวลาเพื่อนำที่อื่น คนภายนอกก็จะได้เห็นเอกลักษณ์ของชาวไทลื้อด้วย) (ลำดวน ศรีคำ, สัมภาษณ์ 19 กรกฎาคม 2551)

การสืบทอดและคงอยู่ของเอกลักษณ์ วัฒนธรรมของชาวไทลื้อไม่ว่าจะเป็นภาษาไทลื้อ การแต่งกาย การละเล่น ฯลฯ ล้วนแล้วแต่เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะส่งเสริมให้พิธีกรรมต่าง ๆ ยังคงอยู่ในสังคมไทลื้อได้อย่างแข็งแกร่ง ซึ่งกาญจนา แก้วเทพ (2549) ได้กล่าวไว้ว่า สื่อพิธีกรรมเป็นสิ่งต้องผ่าน “กระบวนการผลิต” ซึ่งกระบวนการนั้นก็ต้องมียุทธศาสตร์ประกอบของการผลิตอย่างครบถ้วน เช่น มีผู้ผลิต มีวัตถุดิบ มีสถานที่ มีกรรมวิธีในการผลิต มีอุปกรณ์ เครื่องมือ มีผู้ต้องการใช้ผลผลิต ฯลฯ หากกลุ่มใดสามารถผลิตซ้ำได้อย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอตลอดเวลา วัฒนธรรมหรือสื่อพิธีกรรมของคนกลุ่มนั้นก็จะสามารถคงอยู่ไปได้ยาวนาน

4. การทอผ้า หญิงชาวไทลื้อมีชื่อมากในด้านของการทอผ้า ลักษณะที่น่าสนใจก็คือ “การทอผ้าขึ้น” ลวดลายตัวขึ้นของชาวไทลื้อที่บ้านท่าข้าม อ.เชียงของ มีหลากหลายแบบงดงามมาก ส่วนตัวขึ้นของชาวไทลื้อที่ อ.เชียงคำ กับอ.เชียงม่วน มีลักษณะเหมือนกัน คือมีลวดลายอยู่เพียง 2 แบบ เรียกว่า “ลายลื้อ” และ “ลายน้ำไหล” (ไม่งดงามและมากแบบแปลกตาเหมือนที่เชียงของ) ลายผ้าขึ้นที่ชาวไทลื้อ อ.เชียงคำ เรียกว่า “ลายลื้อ” นั้น ปรากฏว่าเป็นลายเดียวกันกับผ้าทอลายน้ำไหล (ดูความหมายในภาคผนวก) ที่นิยมทอกันมากในจังหวัดน่าน จนกลายเป็นอุตสาหกรรมขึ้นชื่อ แต่หากได้ไปสำรวจการทอผ้าขึ้นของชาวไทลื้อที่จังหวัดน่าน ก็จะพบว่าผ้าขึ้นที่ชาวไทลื้อในจังหวัดน่านนิยมทอใส่กันนั้น มีลักษณะที่แตกต่างจากที่เชียงคำและเชียงของมาก

ทั้งนี้อาจจะเนื่องด้วยการอพยพมาจากคนละเมืองกัน หรืออาจจะเป็นเพราะไทลื้อในเมืองน่านมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมการทอผ้าในเขตลาวมากกว่าก็อาจจะเป็นได้ ผ้าชิ้นที่ชาวไทลื้อในจังหวัดน่าน นิยมทอใส่กันมาแต่โบราณมี 2 แบบคือ

1) ซิ่นปล้อง เป็นซิ่นลายขวาง ลวดลายจะสลับกันระหว่าง “ลายมุก” คือลายที่ทอด้วยการเก็บลาย (แบบเดียวกับ “ขิด” หรือ “จก”) และ “ลายก่าน” หรือลายมัดหมี่ (ที่เรียกกรรมวิธีมัดหมี่นี้ว่า “คาด”)

2) ซิ่นม่าน เป็นซิ่นลายขวางเหมือนกัน แต่มีข้อมแตกต่างจากซิ่นปล้องคือระหว่างลายมุกหรือลายก่านก็ตามจะมีการสลับด้วยผ้าสีพื้นธรรมดา (ซึ่งไม่มีลวดลาย) เรียกว่า “แคว” (แคว) อธิบายง่าย ๆ ได้ว่า “ซิ่นปล้อง” มีลายมุกสลับลายก่าน ส่วน “ซิ่นม่าน” มีแคว (สีพื้น) สลับลายมุกหรือสลับลายก่านก็ได้ ที่นิยมทอกันมีสีม่วงสลับสีเขียว

หากเป็นผืนพิเศษก็จะมีการต่อเชิงด้วยตีนจก ซึ่งนิยมจกด้วยดินเงินดินทอง อันเป็นลักษณะเด่นของผ้าซิ่นตีนจกเมืองน่านในอดีต การทอผ้าเพื่อใช้สอยแบบอื่น ๆ ที่ชาวไทลื้อนิยมเหมือน ๆ กัน ก็คือ การทอตุ่ง เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา การทอผ้าแถบ ผ้าห่ม ผ้าปูที่นอน ฯลฯ ผาเหล่านี้นิยม “เก็บลวดลาย” ที่เรียกว่า “เก็บมุก” มีลวดลายหลากหลายแบบ ทั้งที่เป็นรูปทรงเรขาคณิต ดอกไม้ ช้าง ม้า คน เรือ นก หงส์ ฯลฯ สีที่ใช้กันเป็นพื้นคือ สีดำ แดง ขาว

บ้านเฮ้ามันบ่มีไผ่มาตำหูกตอผ้าแล้ว ก็ตอผ้าก็บ่มีไผ่มี หากूंสมัยนี้ตี้จางเยี้ยะมันตั้งบ่มี แหม่ อย่างมันป็นเพราะว่าเตี้ยวนี้บ้านเฮาบ่ค้อยใส่ผ้าตอกันแล้ว จะใส่กันก็ตอนตี้มันมีงานพิธีสำคัญ ๆ บ่อันก็นุ่งไปวัดเต้าอันเนาะ แต่หลวงดอนยังเยี้ยะอยู่เพราะว่ามันป็นวิชาชีพติดโตเฮามาแต่น้อยแล้ว แล้วเฮาก็สามารถยึดเอาไ่ว้ป็นอาชีพเสริมตอนบ่ได้เยี้ยะนาได้

(บ้านเราเตี้ยวนี้ไม่มีใครทอผ้ากันแล้ว ก็ (ดูความหมายในภาคผนวก) ทอผ้าก็ไม่มีให้เห็น คนสมัยนี้ไม่มีใครทอผ้าเป็นกันแล้ว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเตี้ยวนี้บ้านเราไม่ค้อยมีใครใส่ผ้าทอมือกันแล้ว จะใส่กันก็เฉพาะเมื่อมีงานพิธีสำคัญ ๆ ไม่ก็ใช้นุ่งไปวัด ... แต่ที่ป้ายังทำอยู่นี้ก็เพราะว่ามันป็นวิชาชีพติดตัวมาตั้งแต่ตอนสมัยเป็นสาว และการทอผ้าก็ยังเป็นอาชีพเสริมตอนที่ว่างเว้นจากการทำนาได้) (ลำดวน ศรีคำ, สัมภาษณ์ 19 กรกฎาคม 2551)

ภาพที่ 4.3
ผ้าทอลายน้ำไหล

ที่มา : รุจยา อภากร, ม.ร.ว. และคณะ, 2530, น. 39

อาชีพการทอผ้านี้ ปัจจุบันยังคงมีให้เห็นอยู่ แม้จะมีไม่มากนัก แต่ก็มีการรวมตัวกันขึ้นเป็น “กลุ่มแม่บ้านทอผ้า เทศบาลตำบลบ้านทราย” โดยทำเป็นอาชีพเสริมในช่วงที่ว่างเว้นจากการทำนา แต่ก็สามารถสร้างรายได้เป็นจำนวนไม่น้อยในการทอผ้าและมีการแปรรูปผ้าออกเป็นสินค้าต่าง ๆ เช่น ย่อม เสื้อ ผ้าคลุมไหล่ ฯลฯ โดยจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยวและวางขายหน้าชมรมฯ เป็นการสร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านได้อีกทางหนึ่งด้วย

ภาพที่ 4.4
การทอผ้าหนึ่งในอาชีพเสริมของชาวไทลื้อ

5. **ลักษณะเรือน** เรือนของชาวไทลื้อคล้ายคลึงกับเรือนของไทยวน โดยทั่วไปคือ เป็นเรือนไม้ได้ถุนสูง หลังคาบ้านเป็นทรงปั้นหยา หรือทรงหน้าจั่ว มีทั้งมุงจากและมุงด้วยตับคา “แป้นเกล็ด” (กระเบื้องไม้) และ “ดินขอ” (กระเบื้องดินเผา) ตามแต่ฐานะ แต่ส่วนใหญ่จะนิยมมุงด้วย “แป้นเกล็ด” เป็นลักษณะเด่น เรือนแบบดั้งเดิมจะมีเตาไฟอยู่บริเวณห้องนอน แต่ในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว มีส่วนของร้านน้ำ ชาน เต็น (ส่วนรับแขก) ลักษณะพิเศษที่นิยมกันในจังหวัดน่านคือ นิยมทำหลังคาคลุมบันได ตรงฝาเรือนส่วนเต็นมักจะทำประตูเปิดออกรับลมได้ และจะนิยมทำขื่อข้างติดกับตัวเรือน ไม่แยกต่างหากแบบเรือนของชาวไทยในเชียงใหม่ ได้ถุนเรือนจะมีหูกทอผ้า มีหิ้งสำหรับนั่งเล่น ชวงบ้านเป็นลานดินโล่ง ๆ รั้วบ้านนิยมปลูกต้นไม้ ตัดกิ่งเป็นแนว หรืออาจจะทำรั้วไม้ไผ่ขัดสาน

เรือนไทลื้อในปัจจุบันไม่มีให้เห็นในหมู่บ้านแล้ว เนื่องจากความเจริญทางสังคมและวัฒนธรรมภายนอกที่ปะทะเข้ามาในชุมชน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากมาย บ้านเรือนที่อาศัยก็มีการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามาก มีการก่อสร้างบ้านปูน หลังใหญ่โตเพิ่มมากขึ้น บ้านที่สร้างด้วยไม้เริ่มมีจำนวนลดลงทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะข้อจำกัดเกี่ยวกับไม้ ซึ่งปัจจุบันกลายเป็นสิ่งของหายากแล้วด้วย ชาวบ้านจึงหันมาสร้างบ้านตามแบบสมัยใหม่ซึ่งมีความทนทานมากกว่า มีประโยชน์ให้สอยมากกว่า ฯลฯ

ภาพที่ 4.5
เรือนไทลื้อสมัยก่อน

6. **ลักษณะวิหาร** หมู่บ้านชาวไทลื้อแทบทุกแห่งจะมีวัดประจำหมู่บ้าน โครงสร้างของวัดจะประกอบไปด้วยกุฏิพระ เรือนไม้ มีหอกสองนุชา มีวิหารซึ่งจะมีรูปทรงที่เป็นเอกลักษณ์ต่างจากวิหารในวัดของชาวไทยวนโดยทั่วไป

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล (2529, น. 46) ได้กล่าวว่าวิหารแบบไทลื้อ จะมีลักษณะเด่นคือ หลังคามุงด้วย “แป้นเกล็ด” (กระเบื้องไม้) รูปทรงทึบ มีหน้าต่างช่องเล็กๆ มีประตูเข้าวิหารทั้งด้านหน้าและด้านข้าง (หรือบางแห่งอาจมีประตูขนาดเล็กเข้าทางด้านหลังวิหารด้วย) รูปทรงหลังคาเป็นทรงปั้นหยา ป้านลมนิยมทำด้วยไม้เป็นรูปพญานาค บางแห่งเป็นปูนปั้นลักษณะพิเศษ ส่วนประกอบภายในวิหาร พระประธานจะมีพระพักตร์ที่แสดงถึงฝีมือช่างแบบไทลื้อโดยเฉพาะ มีธรรมมาสน์โครงสร้างเป็นไม้ตามแบบของล้านนาทั่วไป มีแท่นสงฆ์ เป็นที่นั่งของสงฆ์ ยกพื้นสูงอยู่ชิดผนังด้านซ้าย และมีสัตตภัณฑ์หรือเชิงเทียนเป็นรูปทรงบันไดนาค (เรียกกันว่า “บันไดแก้ว”) ซึ่งเป็นรูปทรงที่แตกต่างจากสัตตภัณฑ์แบบของชาวไทยวน ส่วนประกอบด้านข้างพระประธาน จะมีเครื่องสูงประดับอยู่ 2 ข้าง ซ้ายขวา บางแห่งตั้งไว้บนฐานชุกชี บางแห่งติดตั้งลอยโดยมีสายยึดกับผนังด้านหลัง เครื่องสูงเหล่านี้จะประกอบด้วยพัดโบก (เรียก “พัดพร้าว”) หอกดาบ ฉัตร พระแม่ธรณี (ทำเป็นรูปมือพนม) เป็นต้น การสร้างเครื่องสูงนี้ถือคตินิยมว่า เป็นเครื่องประดับยศบารมีของพระพุทธองค์

วัดบ้านลำของชาวไทลื้อบ้านลำนั้นได้ตั้งอยู่ใจกลางหมู่บ้าน วิหารยังคงเป็นสถาปัตยกรรมแบบใหม่ผสมผสานกับเอกลักษณ์ดั้งเดิมทางล้านนา ซึ่งในปัจจุบันนี้หลังคาของวิหารไม่ได้มุงด้วยแป้นเกล็ดแล้ว นอกจากนั้นยังมีการสร้างกุฏิหลังใหม่ ศาลาเอนกประสงค์ โรงเก็บอุปกรณ์ของกลุ่มแม่บ้านขึ้นมาในบริเวณวัดด้วย ทั้งนี้เนื่องจากหากมีงานประเพณีสำคัญ หรือพิธีกรรมบางอย่าง เช่นงานศพ งานบวช ฯลฯ ชาวไทลื้อนิยมที่จะประกอบพิธีต่าง ๆ เหล่านี้ที่วัดมากกว่าที่บ้านของตนเอง เพราะวัดถือเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านในการประกอบพิธีทางสงฆ์เช่นเดียวกับชาวล้านนาทั่วไป

ภาพที่ 4.6

วัดบ้านลำ

7. การนับถือผีและพิธีเข้ากรรม ศาสนาดั้งเดิมของชนเผ่าไทลื้อก็คือการนับถือผี แม้ว่าต่อมาจะรับนับถือต่อมาจะรับนับถือพุทธศานานิกายเถรวาทแทน แต่ก็ยังคงสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีผสมผสานไปกับความเชื่อในพุทธศาสนา กล่าวคือบางพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็จะมีศาสนาหรือพระสงฆ์เข้ามาเกี่ยวข้องในบางมิติ แต่ไม่มาก เช่น พิธีสืบชะตา บ้านซึ่งผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ เป็นต้น สำหรับบางพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผี ฝ่ายพระสงฆ์ก็จะไม่เข้ามาเกี่ยวข้อง และไม่มีบทบาทในการเข้าร่วมเลย เช่น พิธีสามปีสี่รวงข้าว เป็นต้น

ความเชื่อของชาวไทลื้อ

จากสภาพสังคมของชาวไทลื้อที่ได้อพยพถิ่นฐานมาอาศัยอยู่ในดินแดนล้านนามาเป็นเวลายาวนาน จึงมีการซึมซับเอาวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ฯลฯ จากชาวล้านนามาด้วย ด้วยปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ เหล่านี้จึงส่งผลมาถึงความเชื่อเรื่องราวของพุทธศาสนามลล้ายกัน เมื่อมีวันสำคัญ ๆ ทางศาสนา ชาวไทลื้อก็จะเข้าวัดไปปฏิบัติธรรม ทำกิจกรรมทางศาสนา เฉกเช่นเดียวกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป แต่หากว่าเป็นการทำพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ไม่ใช่เกี่ยวกับวันสำคัญทางศาสนา ชาวไทลื้อก็จะอาศัยผู้ที่เคยบวชเรียนมาแล้ว ซึ่งเรียกกันว่า “หนาน” ซึ่งมีหน้าที่เป็น “อาจารย์” โดยจะเป็นตัวกลางในการสืบทอดพิธีกรรมต่าง ๆ นอกจากนี้ชาวไทลื้อยังอาศัย

ประสบการณ์ ความรู้สึกและสิ่งที่สั่งสมมาตั้งแต่บรรพบุรุษเป็นแนวปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจ การอาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชนด้วยความสามัคคีเพื่อให้ชุมชนมีความสุข

ประชัน รักพงษ์ (2537) ได้แบ่งความเชื่อของชาวไทลื้อออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

1. **ความเชื่อที่เป็นลายลักษณ์อักษร** คือ เชื่อตามบทบัญญัติของพระธรรมคัมภีร์ต่าง ๆ ทั้งที่มาจากวัด โดยมากจะเป็นคัมภีร์โบราณ คำสอนต่าง ๆ เช่น เทวดาสอนโลก ธรรมเล่มหลวง ธรรมชั้นบ้านใหม่ ฯลฯ ซึ่งจะเป็นบทบัญญัติชี้ให้เห็นถึงบาปบุญคุณโทษต่าง ๆ นับว่ามีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของชาวไทลื้อมาก ส่วนที่มีอยู่ตามบ้านของผู้รู้ในหมู่บ้าน ก็จะเป็นสมุดไทยหรือที่เรียกกันตามภาษาพื้นบ้านว่า “บ๊อบสา” ซึ่งจะเป็นแหล่งความรู้ในเรื่องของพิธีกรรม ตำราโหราศาสตร์ ตำรายาพื้นบ้าน ตลอดจนฉายาต่าง ๆ โดยมากเป็นเรื่องทางโลกเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนในสังคม ผู้รู้เหล่านี้จะเป็นผู้ที่มีบทบาทมากในการชักนำชาวบ้านให้มีความเชื่อที่เป็นผลต่อการดำรงชีวิตไม่น้อยทีเดียว

2. **ความเชื่อที่เป็นมุขปาฐะ** คือ เชื่อโดยการจดจำ โดยการเล่า หรือปฏิบัติต่อกัน โดยไม่ได้มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ ส่วนมากจะเป็นวิถีชีวิตประจำวันตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายของชาวบ้านหรือสิ่งที่เป็นจารีตประเพณีที่ได้สั่งสม ปฏิบัติสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน จนเป็นกรอบของสังคมที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชาวไทลื้อ ทั้งทางตรงและทางอ้อม

ทั้งนี้หากจะจำแนกประเภทของความเชื่อตามลักษณะใหญ่ ๆ ทั้ง 2 ลักษณะให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้น อาจแบ่งลักษณะความเชื่อของชาวไทลื้อเป็นประเภทย่อย ๆ ได้อีก ดังนี้คือ

2.1 **ความเชื่อเรื่องบุคคล** ชาวไทลื้อก็มีคล้ายกับคนพื้นเมือง คือ เชื่อว่าคนตายแล้วจะต้องกลับมาเกิดใหม่ โดยเกิดกับญาติ พี่น้อง คนใกล้ชิด เมื่อมีคนเกิดจะต้องไปถามจากคนทรงหรือนั่งผีในหมู่บ้านหรือไปห้วงข้าว ก็จะได้รู้ว่าใครมาเกิด แล้วผู้ที่เป็นลูกหรือญาติใกล้ชิดเพียงจะต้องผูกข้อมือรับขวัญ อาจจะมีผูกด้วยด้าย แก้วแหวน เงินทอง สิ่งของต่าง ๆ แล้วแต่คนทรงเป็นผู้กำหนด

2.2 **ความเชื่อเรื่องสิ่งแวดล้อม** มีความเชื่ออยู่มากทีเดียว เพราะสิ่งแวดล้อมเหล่านี้จะอยู่ใกล้ตัว เชื่อว่าถ้าละเว้นไม่ปฏิบัติตามอาจจะเกิดผลร้ายแก่ตนเองและครอบครัวได้ เช่น ความเชื่อเรื่องการเลี้ยงสัตว์ ถ้าจะเลี้ยงสัตว์จะต้องดูฤกษ์ยามให้ดี ถ้าไม่ดูแล้วเลี้ยงไปอาจจะล้มจมน สัตว์เลี้ยงจะเป็นอันตราย

2.3 ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านนับถือที่สำคัญ ได้แก่ พระแม่ธรณีเจ้าที่ เวลาจะทำงานสิ่งใด ไปค้าไปขาย ไปประกอบอาชีพในถิ่นอื่นนอกบ้านอย่าลืมบอกแม่ธรณีทราบ เพื่อให้คุ้มครอง ให้ปราศจากสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง

ความเชื่อเรื่องเพศ ความเชื่อที่เกี่ยวกับเรื่องเพศนั้นมีมากมาย อาทิเช่น

- ผู้หญิงใดหรือผู้ชายใดมีปานติดตรงอวัยวะเพศ เชื่อว่า แพ้ผัว แพ้เมีย (แพ้หมายถึง ชนะ)

- ชายหญิง เมื่อได้เสียกันแล้ว จะต้องบอกให้พ่อแม่รู้ ถ้าไม่บอกผิดผี จะให้อยู่ไม่เป็นสุขเพราะพ่อแม่จะต้องบอกให้ผีเรือนทราบด้วย

2.5 ความเชื่อเรื่องสุขภาพและสวัสดิการ ส่วนมากจะเป็นข้อห้ามต่าง ๆ ดังนี้

- ผู้หญิงที่คลอดลูกใหม่ อยู่ในระยะอยู่ไฟ ห้ามรับประทานของแสลงต่าง ๆ เช่น แดงร้าน น้ำปู (ดูความหมายในภาคผนวก)

- ห้ามคนท้องทุบตีงู ลูกเกิดมาจะแลบลิ้นตลอดเวลา

- คนค้าขายหากเห็นผู้หญิงตั้งท้องต้องรีบทักก่อน หากปล่อยให้คนตั้งท้องทักก่อนจะค้าขายไม่ได้ตลอดวัน

- ห้ามฟันรำเข้าบ้าน หรือฟันมิดเข้าหาดัว

2.6 ความเชื่อเรื่องโชคลาง ชาวไทลื้อมีความเชื่อเรื่องโชคลาง ฤกษ์ยาม การสะเดาะเคราะห์ การสืบชะตาอยู่มาก เช่น การแต่งงานจะต้องดูฤกษ์ยามยามดี โดยดูจากตำราพรหมชาติ ถ้าปฏิบัติตามก็จะรุ่งเรือง เจริญก้าวหน้า อยู่ด้วยกันมั่นคง

2.7 ความเชื่อเรื่องฝัน ชาวไทลื้อมีความเชื่อในเรื่องความฝันเช่นเดียวกับคนล้านนาทั่วไป เช่น

- ฝันเห็นฝันร้ายไม่ดี จะมีเคราะห์ร้ายใหญ่หลวง ต้องไปบูชาเทียนกับ/อาจารย์

- ฝันเห็นงู จะมีโชคลาภ มีความสุข

- ฝันว่าตกหลุมอุจจาระ จะมีโชคลาภ

2.8 ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง เวทมนตร์ คาถา อาคม ชาวไทลื้อยังมีความเชื่อเรื่องพวกนี้อยู่มาก คือยังเชื่อในเรื่องของความอยู่ยงคงกระพัน เช่น พระเครื่อง ผ้ายันต์ ตะกรุด เหล็กไหลและการสักตามเนื้อตามตัว โดยเฉพาะในเรื่องของคาถาอาคม การขจัดบำบัดเป่าความโชคร้าย ความเจ็บไข้ได้ป่วยก็จะมี การส่งเคราะห์ การสืบชะตา

2.9 ความเชื่อเรื่องผี ชาวไทลื้อมีความเชื่อเรื่องผีอยู่มาก เช่น ผีบรรพบุรุษ ผีบ้าน ผีหอศาล ผีอาฮัก ผีลือ (ผีกระสือ) ผีโพง (ผีกระหัง) เป็นต้น “ผีบรรพบุรุษ” เมื่อพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย หรือคนในครัวเรือนตายไป เชื่อว่าวิญญาณยังวนเวียนอยู่ใกล้ ๆ จึงเกิดประเพณี “ทานธรรม” คือ ทำบุญนิมนต์พระมาเทศน์ในเรื่องที่ผีต้องการฟัง และญาติพี่น้องจะถวายภัณฑ์เทศน์อุทิศส่วนกุศล ไปให้ การที่จะทราบว่ามีผีต้องการฟังเทศน์เรื่องใดนั้น ก่อนถึงวันเตรียมงานภัณฑ์เทศน์ ญาติพี่น้อง จะไปให้เจ้าเข้าทรงเชิญวิญญาณผู้ตายมาพูดคุยตกลงกันก่อน ญาติพี่น้องจึงกลับมาเตรียมสิ่งของ ต่าง ๆ ถวายภัณฑ์เทศน์และจัดเตรียมสถานที่ที่วิญญาณจะมาสถิตย์อยู่ขณะที่ฟังพระเทศน์ มีการ จำลองบ้านเรือน หาสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต เช่น เสื้อผ้า หมวก รองเท้า ร่ม ที่นอน หมอน มุ้ง ฯลฯ สำหรับอาหารทุกสิ่งทุกอย่างที่ผู้ตายเคยใช้และที่ขาดไม่ได้อย่างยิ่ง คือ ของ ถวายภัณฑ์เทศน์ตั้งรอไว้ ญาติพี่น้องจะเดินผ่านที่ที่เตรียมไว้นี้ จะมีอาการอ่อนน้อมแสดงการ เคารพนับถือ ประคองว่าผู้ตายมานั่งรอฟังเทศน์อยู่ในสถานที่ที่จัดไว้จริง

ส่วนความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษอีกอย่างหนึ่ง คือ ผีปู่ย่า ผีเรือน นั้นยังมีอยู่มาก จะทำอะไร จะไปค้า ไปขาย แต่งงานก็ต้องบอกผีเรือน เพื่อจะได้ไปคุ้มครองป้องกัน หรือปู่แณ ย่าแณ ซึ่งว่าเป็นผู้ทำชะตาชีวิตของมนุษย์ เชื่อว่าคนไหนทำไม่ดีก็จะถูกปู่แณ ย่าแณลงโทษ ให้มีเคราะห์กรรม เจ็บไข้ได้ป่วย จะต้องมาทำพิธีส่งแณ คือ เช่นสังเวद्यแณ ย่าแณ ให้ท่านได้รับรู้และ ให้อภัยช่วยเหลือให้อยู่เย็นเป็นสุขต่อไป

2.10 ความเชื่อเรื่องนรก สวรรค์ เชื่อว่า นรก สวรรค์นั้นมีจริง เชื่อว่าทำดี ทำบุญ ทำทาน ตายไปจะได้ขึ้นสู่สวรรค์ ทำชั่วก็จะตกนรก เรื่องของสวรรค์นั้นเชื่อตามคำสอนทางพุทธ ศาสนา เช่น ในเรื่องของเทวดาสอนโลก และธรรมดาสอนธรรม เช่นเดียวกับคนเมืองเหนือ โดยทั่วไปเชื่อว่าผลกรรมมีจริง ถ้าไม่รู้ทำบุญให้ทานแล้ว เวลาตายไปก็จะมีสิ่งที่จะค้าจุน จะเป็น ผีตกรนรก เดือดร้อน

2.11 ความเชื่อเรื่องหมอดู โหราศาสตร์ ชาวไทลื้อยังมีความเชื่อในเรื่อง โหราศาสตร์ เช่น เรื่องหมอดู ทายวันเดือนปีเกิด ทายลักษณะเนื้อคู่ผิวเมีย ทายลูกในท้อง ดูชะตา ชีวิต วันห้ามประกอบพิธีมงคลต่าง ๆ ลักษณะของอวัยวะ ฝา ปาน ส่วนใหญ่ได้มาจากตำราพรหม ชาติของล้านนา ที่ได้มาจากวัดหรืออาจารย์วัด หรือผู้ที่เคยบวชเรียนเป็นหนาน (ทิด) แล้วจะนำมา ยึดถือปฏิบัติเป็นกรอบของชีวิตประจำวัน ซึ่งเชื่อกันว่า ถ้าปฏิบัติตามได้ก็จะทำให้เจริญ ทำมาค้า ขึ้น โดยเฉพาะที่เชื่อถือกันมากคือ เรื่องฤกษ์ยาม

ความเชื่อต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมานั้น ล้วนเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิตของ ชาวไทลื้อ หากใครฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตาม เมื่อมีสิ่งร้าย ๆ ใดเกิดขึ้น ชาวบ้านก็มักจะซ้ำเติมว่า

เพราะมัน “ซัด” (ดูความหมายในภาคผนวก) คำ ๆ นี้เป็นคำที่ให้ความรู้สึกค่อนข้างจะรุนแรง บางทีซัดเหล่านี้ไม่ใช่เฉพาะตัวเราเท่านั้น อาจจะมีผลกระทบบาจนถึงชั่วลูกชั่วหลานก็มี แม้ว่าในสภาพปัจจุบัน ชาวไทลื้อจะมีการติดต่อกับสังคมภายนอกอย่างกว้างขวาง มีการรับเอาวัฒนธรรมจากสังคมอื่นๆ เข้ามาปรับประยุกต์ใช้อย่างมากมาย เยาวชนคนรุ่นใหม่เองก็รับการศึกษาในระดับสูง แต่ทว่าในเรื่องของความเชื่อ ความศรัทธาก็ยังมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก ทั้งยังเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทลื้อที่ทำให้มีความสามัคคีกันมากขึ้นกว่าเดิมด้วย

จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่า ความเชื่อต่าง ๆ ของชาวไทลื้อนั้นสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างโลกแห่งชีวิตจริงและโลกของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่มีมาแต่โบราณ โดยความเชื่อต่าง ๆ จะถูกนำไปรวมกับทุกพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน พิธีกรรมที่เต็มไปด้วยความเชื่อ จึงเปรียบเสมือนพื้นที่การสื่อสารที่ให้ชาวไทลื้อนั้นได้แสดงออกถึงอัตลักษณ์ตัวตนและเพื่อใช้เป็นพื้นที่ในการสืบทอดพิธีกรรม ถ่ายทอดความเชื่อไปยังลูกหลานรุ่นหลัง ๆ ต่อไป

พิธีกรรมพื้นบ้านของชาวไทลื้อ

นับตั้งแต่สมัยอดีตชาวไทลื้อมีความเคร่งครัดในความเชื่อเรื่องผี/เทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาช้านาน จึงมีการสืบทอดประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับผีและมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและชุมชนมากมายหลายอย่าง จากการศึกษาบันทึกของชุมชนไทลื้อบ้านลำประกอบกับสัมภาษณ์พ่อหลวงสนั่น ศรีคำ ทำให้ทราบว่า ทางด้านประเพณีของชาวไทลื้อ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ จารีตประเพณี ขนบธรรมเนียมประเพณี และธรรมเนียมประเพณี ส่วนประเพณีพื้นบ้านของชาวไทลื้อก็คือ การเรียกขวัญ การสงเคราะห์ การสืบชะตาคน การสืบชะตาบ้าน การบูชาเตียน (การบูชาเทียน) การบูชาข้าวหลักเคราะห์ ประเพณีการเกิด การปักเฮิน (ประเพณีการปลูกบ้านของชาวไทลื้อ) การขึ้นเฮินใหม่ (ประเพณีการขึ้นบ้านใหม่) การเก็บขวัญข้าว การอยู่ช่วง (ประเพณีการแหว่สาวเพื่อเป็นการแสวงหาความสุขของหนุ่มไทลื้อ) ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีปีใหม่ การสู่ขวัญควาย ประเพณีการตาย เป็นต้น แต่มีสื่อพื้นบ้านอย่างหนึ่งที่กำลังจะสูญหายไปจากชาวไทลื้อทั้งหลายก็คือ “การขัปลื้อ” (ดูความหมายจากภาคผนวก) ซึ่งเป็นศิลปะพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งนับวันก็หาคนที่ขัปลื้อได้น้อยมาก แม้ในบ้านลำเองก็ไม่มีคนที่สามารถขัปลื้อได้เลย นอกจากนี้ยังมีประเพณีอันแก่อีกหลายอย่างที่นับวันจะสูญหายไปแทบหมดสิ้น เพราะอิทธิพลทางวัฒนธรรมสมัยใหม่ได้เข้ามาครอบงำในหมู่ชนชาวไทลื้ออย่างรวดเร็ว

อย่างไรก็ตาม พิธีกรรมพื้นบ้านอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทลื้อส่วนใหญ่ยังคงมีการสืบทอดมายังลูกหลานคนรุ่นใหม่อยู่หลายพิธีกรรม แม้ว่าบางอย่างก็เริ่มสูญหายไปตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง โดยพิธีกรรมสำคัญ ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญของชาวไทลื้อได้แก่

ฮ้องขวัญ

การฮ้องขวัญหรือเรียกขวัญของชาวไทลื้อ มีลักษณะคล้ายคลึงกับประเพณีฮ้องขวัญโดยทั่วไปในล้านนา วัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีฮ้องขวัญเพื่อเรียกขวัญคนที่เพิ่งหายจากการเจ็บป่วยใหม่ ๆ ให้มีขวัญและกำลังใจดีขึ้น เชื่อกันว่าคนเจ็บป่วยที่เบื่ออาหารเมื่อทำพิธีฮ้องขวัญแล้วจะกลับมารับประทานอาหารได้ตามปกติ

การเรียกขวัญอีกอย่างหนึ่งที่ไม่มีพิธีการ คือ เวลาลูกหลานตกใจร้องไห้ หรือหกล้มผู้ใหญ่จะอุ้มแล้วใช้มือลูบหัวและหลัง แล้วกล่าวปลอบใจว่า “ขวัญมา ๆ ขวัญมาอยู่กับเนื้อกับตัว” ซึ่งนิยมปฏิบัติกันเป็นประจำ การฮ้องขวัญเป็นประเพณีพื้นบ้านที่มีผลทางด้านจิตใจ เป็นการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจแก่บุคคลที่เสียขวัญให้มีสภาพจิตใจที่ดีขึ้น อีกอย่างหนึ่งเมื่อคนป่วยที่เพิ่งจะฟื้นจากไข้เริ่มรับประทานอาหารมีคุณภาพ ก็จะช่วยให้อุณหภูมิร่างกายแข็งแรงจนหายเป็นปกติได้ในที่สุด

ภาพที่ 4.7

พ่ออาจารย์ทำพิธีฮ้องขวัญให้คนในครอบครัว

ส่งเคราะห์

การส่งเคราะห์เป็นพิธีกรรมพื้นบ้านของชาวไทลื้อที่คล้ายคลึงกับของทางภาคเหนือโดยทั่วไป การส่งเคราะห์เป็นการส่งสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ออกไปจากผู้มีเคราะห์หรือประสบเคราะห์กรรมต่าง ๆ เพื่ออยู่สุขสบายปลอดภัยจากโรคภัยไข้เจ็บและอันตรายทั้งปวง รวมทั้งเป็นการเสริมแรงใจให้แก่ผู้ประสบเคราะห์กรรมอีกด้วย

การประกอบพิธีกรรมส่งเคราะห์จะกระทำเมื่อมีเหตุ 2 ประการ

ประการแรก ส่งเคราะห์ตามราศี ตามวันเดือนปีเกิด ตามโชคชะตาที่หมอดูหรือผู้รู้ทำนายทายทักไว้ว่าปีใดคนเกิดวันไหนจะมีเคราะห์ โดยการกำหนดจากการถือฤกษ์ตามวันสงกรานต์ เมื่อปีใดวันสงกรานต์ตรงกับวันอาทิตย์ ผู้ที่เกิดวันพุธจะต้องเข้าพิธีส่งเคราะห์ เพื่อจะได้อยู่สุขสบายปราศจากเคราะห์ภัยอันตรายต่าง ๆ ตลอดปี

ประการที่สอง ทำพิธีส่งเคราะห์เมื่อประสบภัยพิบัติต่าง ๆ เช่นประสบอุบัติเหตุเจ็บป่วย ก็จะทำกรส่งเคราะห์เพื่อให้พ้นจากภัยพิบัติทั้งปวง

การส่งเคราะห์เป็นฮีตของชาวไทลื้อที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา เพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นการบำรุงขวัญและให้กำลังใจแก่ผู้ที่ประสบเคราะห์กรรมให้หายจากความวิตกกังวล ทำให้มีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น ในการประกอบอาชีพการงาน และพร้อมที่จะต่อสู้กับอุปสรรคและภัยอันตรายในภายภาคหน้า

สืบชะตา

การสืบชะตาเป็นจารีตประเพณีของหมู่บ้านไทลื้อและชาวล้านนา มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นสิริมงคลและขับไล่สิ่งชั่วร้ายที่เป็นเสนียดจัญไรให้ออกไปจากบุคคลหรือสถานที่ สืบชะตาในหมู่บ้านไทลื้อมี 2 ประเภทคือ สืบชะตาคนและสืบชะตาหมู่บ้าน

1. สืบชะตาคน

จะจัดทำในโอกาสต่าง ๆ กัน เช่น ขึ้นบ้านใหม่ ภายหลังจากเจ็บป่วย หรือทำโอกาสที่หมอดูทำนายทายทักว่าดวงชะตาไม่ดี บางครั้งก็ทำเพื่อสะเดาะเคราะห์ ภายหลังจากประสบเคราะห์กรรม เมื่อสืบชะตาแล้วเชื่อว่าจะช่วยเสริมดวงสร้างดวงชะตาให้ดีขึ้น อีกทั้งเป็นการบำรุงขวัญและกำลังใจของผู้ที่ประสบจากเคราะห์กรรมหรือเจ็บป่วย ให้กลับคืนสู่สภาพปกติ

สถานที่ประกอบพิธีใช้บริเวณบ้านของผู้เข้าพิธีสืบชะตา โดยใช้ห้องโถงห้องรับแขก ลานบ้านหรือบริเวณบันไดบ้าน สำหรับสิ่งของเครื่องใช้ในพิธีมี ไม้่างามขนาดเล็กนำมามัดรวมกันจำนวนมากกว่าอายุผู้เข้าพิธีสืบชะตา 1 อัน ไม้ค้ำศรีขนาดความยาวเท่ากับความสูงของผู้เข้าพิธี จำนวน 3 ท่อน นอกจากนี้มีกระบอกข้าว กระบอกทราย กระบอกน้ำ สะพานลวดเงิน สะพานลวดทอง เบี้ย (ใช้เปลือกหอยแทน) หมากแหว มะพร้าวอ่อน กัลฉ่าย อ้อย หมอน เสื้อ ดอกไม้

รูปเทียน และมีเทียนชัยเล่มยาว 1 เล่ม การจัดสถานที่ใช้ไม้ตั้งเป็นกระโจมสามเหลี่ยม ตรงกลางเป็นที่ว่างสำหรับวางสะดวงและสิ่งของเครื่องใช้ในพิธี จัดที่ว่างใกล้กระโจมให้เป็นที่นั่งสำหรับผู้เข้าไปรับการสืบชะตา แล้วล้อมด้วยด้ายสายสิญจน์ 3 รอบ โยงเข้ากับเสากระโจมทั้งสามขา แล้วนำไปพันรอบพระพุทธรูป และพระที่สวดทำพิธี

โดยปกติการสืบชะตาคนในล้านนา โดยทั่วไปใช้พระสงฆ์ประกอบพิธี 9 รูป แต่ที่หมู่บ้านไทลื้อใช้พระเพียง 1 รูป สำหรับท่องคาถาและบทสวดจบแล้วใช้ด้ายสายสิญจน์ผูกข้อมือผู้ป่วยเป็นเสร็จพิธี ส่วนการสืบชะตาคนพร้อมกับขึ้นบ้านใหม่ ใช้พระ 5 รูปขึ้นไป เพื่อสวดพระปริต สวดขยันตีให้ศีลให้พร ฟังเทศน์สังคหะและเทศน์สืบชะตา ตัวแทนที่เข้าไปนั่งในสายสิญจน์ คือผู้นำครอบครัวหรือผู้ที่อาวุโสสูงสุดในครอบครัว เพื่อเป็นศิริมงคลแก่บ้านและครอบครัว

2. พิธีสืบชะตาบ้าน

การสืบชะตาบ้านมีจุดมุ่งหมาย เพื่อสร้างความเป็นศิริมงคลให้แก่หมู่บ้าน โดยจะประกอบพิธีที่หอเสื่อบ้านหรือศาลากลางบ้านอันเป็นศูนย์รวมในการประกอบพิธีของหมู่บ้านก่อนถึงวันประกอบพิธีชาวบ้านจะช่วยกันประดับตกแต่งหอเสื่อบ้าน หรือศาลากลางบ้านให้สวยงามทำความสะอาดบริเวณรอบ ๆ แล้วชั้ตราชีวิต ปักฉัตรและธงทิ้ว ต้นกล้วย ต้นอ้อยประดับโดยรอบวางด้ายสายสิญจน์รอบบริเวณพิธี ทำแทนบูชาท้าวทั้งสี่และเทพารักษ์ในบริเวณนั้น มีสิ่งของที่นำมาประกอบในพิธี ได้แก่ ข้าว พริกแห้ง เกล็ด ขนมห ข้าวต้ม ดอกไม้ รูปเทียน หมาก พลุ บุหรี่ เมียง ซึ่งได้มาจากการบริจาคของชาวบ้าน

ในวันประกอบพิธีจะมีการทำบุญตักบาตรในตอนเช้าในบริเวณพิธี หลังจากนั้นพระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถา และสวดพระปริต เทศนาธรรมโบลานเจ็ดคัมภีร์ และเทศนาธรรมสืบชะตา เพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้ายและเสนียดจัญไร หรือสิ่งอัปมงคลทั้งหลายให้ออกไปจากหมู่บ้าน เมื่อจบพิธีแล้วก็จะประพรมน้ำมนต์แก่ผู้มาเข้าร่วมพิธีทุกคน

กำหนดวันประกอบพิธีสืบชะตาของหมู่บ้านไทลื้อ จะทำหลังสงกรานต์ของทุกปี ประเพณีสืบชะตาบ้านเป็นการรวมน้ำใจของชาวบ้านให้มีความสามัคคี โดยมีการทำกิจกรรมทำบุญร่วมกัน เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่คนในหมู่บ้านและสืบทอดมรดกเกี่ยวกับประเพณีให้แก่ลูกหลาน แต่การประกอบพิธีระยะหลัง ๆ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมักจะเป็นผู้สูงอายุ ส่วนคนรุ่นหลังมักจะไม่ให้ความสนใจมากนัก

ปู่จาเตียน

ปู่จาเตียนหรือบูชาเทียน เป็นประเพณีการสะเดาะเคราะห์อีกแบบหนึ่ง เพื่อบูชาหลักเสี้ยนเคราะห์ภัยต่าง ๆ ที่มีมาถึงตนเองและครอบครัว รวมทั้งญาติพี่น้อง นิยมประกอบพิธีใน

วันเข้าพรรษา ออกพรรษา และเทศกาลสงกรานต์ แต่ในวันอื่น ๆ ก็สามารถทำได้ตลอดทั้งปี บางคนทำพิธีเพื่อความมีโชคลาภ บางคนก็ทำเพื่อแม่แม่ตามหานิยม

เทียนที่ใช้บูชาจะใช้เทียนไข หรือเทียนขี้ผึ้งธรรมดา ผู้ประกอบพิธีได้แก่ พระสงฆ์ สามเณร อาจารย์ หรือผู้ที่บวชเรียนมาแล้ว เขียนคาถาเป็นอักขระพื้นเมืองล้านนาลงบนเทียนไข วิธีเขียนเทียนทำได้ 3 แบบ คือ บูชาเพื่อหลีกเคราะห์ บูชาเพื่อรับโชค และบูชาเพื่อสืบชะตา

ประเพณีบูชาเทียนในปัจจุบันยังปฏิบัติกันอยู่ในหมู่บ้านไทลื้อ เพื่อเป็นการส่งเสริมกำลังใจแก่ตนเองและครอบครัว การประกอบพิธีบูชาเทียนสามารถทำแทนกันได้ เช่น กรณีที่สมาชิกในครอบครัวอยู่ห่างไกลพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ อาจจะทำพิธีให้ก็ได้ เป็นการส่งจิตใจถึงกันเพื่อสร้างความอบอุ่นให้กับครอบครัว

บูชาข้าวหลีกเคราะห์

การบูชาข้าวหลีกเคราะห์ หรือบูชาข้าวหลีกเคราะห์ เป็นการประกอบพิธีทางศาสนา มีวัตถุประสงค์เพื่อสะเดาะเคราะห์ไว้ล่วงหน้าให้แก่ตนเอง และสมาชิกในครอบครัว นิยมประกอบพิธีกันในเทศกาลสงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา โดยยึดถือเป็นประเพณีปฏิบัติติดต่อกันมานานแล้ว เป็นการเสริมสร้างความเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัว โดยเชื่อว่าจะปราศจากเคราะห์และภัยอันตรายทั้งปวง

สิ่งของที่ใช้ประกอบพิธีกระทงซึ่งเรียกว่า คั่วกับบรรจุใบขนุน ใบดอกแก้ว ใบคำ กัลย อ้อย มะพร้าว น้ำตาล เทียนไข หมาก พลู บุหรี่ เมียง ซ่อ (ธงสามเหลี่ยมเล็ก ๆ ทำด้วยกระดาษ) ข้าวเหนียวหนึ่งปั้นเป็นก้อนให้ครบตามจำนวนของสมาชิกในครอบครัว ผ้าตัด (ใช้ด้าย 5 เส้นรวมกันไว้สำหรับจุดไปขณะทำพิธี) สีสายยาว (ใช้ด้าย 5 เส้นแต่ยาวกว่าผ้าตัด) และเสื้อผ้าของสมาชิกในครอบครัวทุกคน

การจัดเตรียมสิ่งของจะดำเนินการล่วงหน้า 1 วัน เรียกว่า วันดา จะจัดเตรียมทำคั่วสำหรับใส่สิ่งของและจัดหาสิ่งของที่จะใช้ประกอบพิธีให้พร้อม และทำคั่วอีกอันหนึ่งใส่ข้าว 1 ก้อน กัลย 1 ใบ เรียกว่า ใส่ข้าวปั้นกัลยหน่วย สำหรับบูชาพระแม่ธรณี โดยนำไปวางไว้ที่ประตูหน้ารั้วบ้าน ส่วนเสื้อผ้าของสมาชิกในครอบครัวบรรจุใส่กระบุงเตรียมไว้

พิธีบูชาข้าวหลีกเคราะห์ในปัจจุบันยังคงพบเห็นอยู่ในวัดไทลื้อทุกแห่ง เป็นสิ่งที่น่าสังเกตว่าผู้ประกอบพิธีเกือบทั้งหมดเป็นผู้หญิงที่เป็นแม่บ้านหรือผู้หญิงสูงอายุ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความรักและความห่วงใยของแม่บ้านที่มีต่อสมาชิกในครอบครัวทุกคน

ปักเฮิน

ปักเฮิน คือ ประเพณีปลูกบ้านของชาวไทลื้อ เป็นประเพณีที่แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจทำให้เกิดความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในบรรดาเพื่อนบ้านและญาติมิตร

ซึ่งต่างก็มีความสำนึกว่า เป็นหน้าที่ที่ต้องช่วยเหลือกัน ในเช้าวันประกอบพิธีปักเฮิน เพื่อนบ้านและญาติมิตรซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย จะหยุดงานภาระกิจประจำวันของตนไปช่วยทำพิธียกเสาขวัญหรือเสามงคลและเสาอื่น ๆ รวมทั้งติดตั้งโครงสร้างหลักที่สำคัญของบ้านจนสำเร็จเรียบร้อย หลังจากนั้นเจ้าบ้านก็จะดำเนินการก่อสร้างต่อไป

การปักเฮินหรือปลูกบ้านของชาวไทลื้อ นิยมทำในเดือนคู่ คือ เดือน 4 เดือน 6 และเดือน 8 ยกเว้นเดือน 10 เหนือ เพราะเป็นเดือนเข้าพรรษาชาวบ้านไม่นิยมประกอบพิธีมงคล ส่วนเดือนคี่นั้นถือว่าไม่ดี

เมื่อเสร็จการปักเฮินแล้ว เจ้าของบ้านก็จะเลี้ยงอาหารเป็นการตอบแทนน้ำใจไมตรี โดยไม่ต้องจ่ายเงินหรือให้สิ่งของตอบแทนแต่อย่างใด ประเพณีปักเฮินก็ยังคงมีปฏิบัติกันอยู่ในหมู่บ้านไทลื้อ

ขึ้นเฮินใหม่

ขึ้นเฮินใหม่ คือ ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ของชาวไทลื้อ เป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ผู้อยู่อาศัย นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างความสามัคคีในหมู่ญาติมิตรและผู้ใหญ่ที่นับถือ

การประกอบพิธีแบ่งออกเป็น 2 วันคือ วันดา และวันทำบุญ

วันดา เป็นวันจัดเตรียมสิ่งของ จะจัดก่อนวันทำบุญ 1 วัน เป็นวันที่ญาติมิตรและผู้ใกล้ชิดมาช่วยกันเตรียมสิ่งของ จัดสถานที่ไว้ประกอบพิธีและรับแขก บางบ้านที่เจ้าภาพมีฐานะดีก็อาจให้มีคณะช่างซอมาซอ เพื่อให้เกิดความสนุกสนานตั้งแต่เย็นวันดา จนถึงเช้าวันทำบุญ หน้าที่ของผู้ช่วยเตรียมงานฝ่ายหญิงก็จะเตรียมหาอุปกรณ์การประกอบอาหาร ซึ่งยืมมาจากวัดหรือเพื่อนบ้านในหมู่บ้าน ส่วนฝ่ายชายเป็นฝ่ายจัดเตรียมอาหาร เช่น ล้มวัว ควาย หมู ไก่ มากน้อยขึ้นอยู่กับจำนวนผู้เข้าร่วมในพิธี สำหรับผู้เฒ่าผู้แก่ก็จัดเตรียมเครื่องไทยทานและสิ่งของที่ใช้ในพิธีสืบชะตา

วันทำบุญ ตอนเช้ามีการทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารเช้า เลี้ยงอาหารแขกผู้มาร่วมงาน หลังจากนั้นฟังเทศน์และทำพิธีสืบชะตาแก่เจ้าของบ้านเสร็จแล้วพระให้พรเป็นเสร็จพิธี

ภาพที่ 4.8
ทำบุญตักบาตร

ภาพที่ 4.9
พิธีชนของเข้าบ้านใหม่

ประเพณีการเกิด

ประเพณีการเกิดแบบดั้งเดิมของชาวไทลื้อนั้น เมื่อเด็กคลอดออกมาและเมื่อตัดสายสะดือ อาบน้ำให้เด็กแล้ว หมอตำแยผู้ทำคลอดจะส่งให้ “แม่ฮับ” หรือแม่รับ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นยายของเด็กหรืออาจจะเป็นผู้ทำคลอด เอาผ้าขาวพันรอบตัวเด็กแล้วใส่กระดังนำไปวางไว้ที่

หัวบันได กระพือเท้าแล้วพูดว่า “ผีปอบเกิดแม่กำย กันว่าเป็นลูกสุสานสุกเเอาไปเหวันนี้ กันเป็นลูก
 กุนก่าบฮือเอาไป” (ถ้าเป็นลูกผีก็ให้เอาไปเสียในวันนี้ ถ้าเป็นลูกคนก็อย่าได้เอาไป) ทำเช่นนี้ 3 ครั้ง
 แล้วจึงนำเด็กมานอนไว้ข้างแม่ เมื่อคลอดลูกแล้วชาวไทลื้อสมัยก่อนต้อง “อยู่เดิน” คือ อยู่ไฟจน
 ครบเดือนในระหว่างที่อยู่ไฟมีข้อห้ามหลายประการ กล่าวคือ 7 วันแรกหลังคลอดกินได้แต่ข้าวจ้
 หรือ “ข้าวแองไฟ” เป็นข้าวเหนียวบึ่งจนเกรียมรับประทานกับเกลือคั่วและน้ำพริกดำ ส่วนน้ำดื่ม
 น้ำดื่มใส่หัวไฟที่เรียกว่า “ปูลุย” นิยมให้ดื่มมาก ๆ เพราะเชื่อว่าจะทำให้มีน้ำนมให้ลูกมาก เมื่อ
 ครบ 7 วันก็เริ่มรับประทานผักต้มจิ้ม น้ำพริกดำ หมูบึ่ง ปลาช่อนและปลาประเภทปลาเกล็ดและ
 ปลาหางขาว ส่วนผักเป็นประเภทผักต้มที่มีสีขาวเท่านั้น ห้ามรับประทานเนื้อวัว เนื้อควายเผือก
 เพราะจะทำให้ผิวดำ

การอยู่เดินหรืออยู่ไฟ ฟืนที่นำมาใช้ขณะอยู่ไฟจะใช้แต่ “ไม้แงะ” (ไม้เต็ง) เท่านั้น
 เพราะเผาไฟแล้วไม่มีกลิ่นและควันมาก ซึ่งสามีจะต้องเตรียมหาไว้ตั้งแต่ภรรยาท้องแก่ใกล้คลอด
 ในขณะที่อยู่ไฟจะต้องใส่เสื้อผ้าหนา ๆ มีผ้ารัดเอวและผูกผมเพื่อให้เหงื่อออก หญิงอยู่ไฟจะต้อง
 “เข้าพินกรรม” คือ คีบถ่านไฟใส่ “เบ็อง” ซึ่งเป็นอ่างดินเผา ใช้แก้อึหรือถ่ายหรือไม่ให้ไส้สวนเป็นทรง
 กลมมีช่องตรงกลางเพื่อให้หญิงอยู่ไฟนั่งครอบ เป็นการนั่งย่างไฟเชื่อว่าจะทำให้มดลูกเข้าอู่เร็วขึ้น

เมื่อครบกำหนด “ออกเดิน” (ออกเดือน) (ดูความหมายในภาคผนวก) จะมีพิธีออก
 เดือนโดยให้อาจารย์ผู้ประกอบพิธีมาประกอบพิธี “ส่งผีขี้ฮ้ายตายอยาก” โดยนำข้าวเหนียวจิ้ม
 อาหารต่าง ๆ ใส่ในเบ็องนำไปวางไว้ที่นอกบ้านแล้วพูดว่า “เข้าผีขี้ฮ้ายตายอยากเอาไปกินเห กำนี้
 ไปนั่งถ้ำกิน นอนถ้ำกิน” (ให้ผีร้ายเอาไปกินเสียให้นั่งกิน นอนกิน) การทำพิธีนี้เชื่อว่าจะทำให้หญิง
 แม่ลูกอ่อนไม่มีนิสัย “ขี้ก๊ะ” (ตะกละ) คือ เห็นอะไรก็ทำให้เกิดอาการอยากกินไปหมด

การตั้งชื่อเด็ก จะไปหาผู้รู้ในหมู่บ้านเป็นผู้ตั้งให้โดยยึดหลักโหรา ดูวันเดือนปีเกิด เช่น
 เกิดวันอาทิตย์ ชื่อ พู เฮิน อุ่นใจ เกิดวันจันทร์ ชื่อ ก่อง แก้ว ชัน ปา คำ เป็นต้น

ในประเพณีการเกิดของชาวไทลื้อในสมัยก่อน ผู้เป็นแม่จะต้องปฏิบัติตามจารีตอย่าง
 เคร่งครัด เชื่อกันว่าถ้าไม่ปฏิบัติตามจะทำให้เจ็บป่วยไม่สบาย เรียกว่า “ผิวดำ” ซึ่งอาจทำให้ถึง
 ตายได้

แต่ในปัจจุบันส่วนใหญ่ไปคลอดที่โรงพยาบาล การปฏิบัติตัวจึงไม่พิถีพิถันเหมือนแต่
 ก่อน ทำให้ประเพณีการเกิดดั้งเดิมเสื่อมความนิยมลงไป แต่ในปัจจุบันนี้ประเพณีการเกิดชาวไท
 ลื้อแทบจะไม่มีให้เห็นแล้ว เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการแพทย์ คนชุมชนจะทำ
 การคลอดลูกที่โรงพยาบาล ไม่มีพิธีการคลอดกับหมอดำแยเหมือนสมัยก่อน แต่พอหลังจากคลอด
 เสร็จแล้ว บางครั้งผู้เฒ่าผู้แก่ก็ยังคงให้ผู้เป็นแม่ทำการอยู่ไฟตามหลักโบราณ ทั้งนี้ด้วยความเชื่อ

ที่ว่า จะผิตเดิน สุขภาพร่างกายของผู้เป็นแม่จะไม่แข็งแรง แม่พิธินี้จะไม่เคร่งครัดมากแต่ก็ยังคงมีการสืบทอดมาถึงปัจจุบัน

อยู่ช่วง

อยู่ช่วงเป็นประเพณีแคว่สาว เพื่อแสวงหาเนื้อคู่ของหนุ่มไทลื้อ ในสมัยก่อนชายหนุ่มไทลื้อทุกคนที่จะแต่งงานต้องผ่านการอยู่ช่วงปั้นฝ้ายกับหญิงคนรักมาก่อน ซึ่งจะไม่มีการคลุมถุงชนหนุ่มสาวมีโอกาสและมีความเป็นอิสระเสรีในการเลือกคู่ครอง แต่ทั้งนี้ต้องอยู่ในกรอบประเพณีที่ติงาม หากฝ่าฝืนจะถือเป็นการผิดผี หรือผิดฮี้ตอย่างแรง

ช่วง หมายถึง ลานบ้าน มีร้านนั่งสำหรับพักผ่อนหรือทำงานในเวลาว่างคั่น โดยยกพื้นสูงประมาณครึ่งเมตร มีความกว้างยาวสำหรับพอบรรจุได้ 4-5 คน มีสิ่งประกอบสำคัญ คือ เตาไฟหรือตะเกียง น้ำตัน (คนโท) ชันน้ำและอุปกรณ์สำหรับใช้ปั่นฝ้าย พอเวลาตอนเย็นสาว ๆ แคว่บ้านใกล้เรือนเคียงที่นัดกันอยู่ช่วง ก็จะเตรียมหาฟืนมาไว้เพื่อใช้ก่อกองไฟให้เกิดความอบอุ่นและแสงสว่างในฤดูหนาว

อยู่ช่วงเป็นจารีตประเพณีที่ติงามของสังคมไทลื้อ ที่เปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้มีโอกาสพบปะกัน หลังจากทำงานประกอบภาระกิจประจำวันแล้ว ถ้าชายใดหญิงไม่เคยอยู่ช่วงเลยถือว่าเป็นสิ่งผิดปกติ อย่างไรก็ตามเสรีภาพในการเลือกคู่ครองดังกล่าว จะต้องอยู่ในสายตาของพ่อแม่ฝ่ายหญิงที่คอยดูแลไม่ให้เกิดเลยจนออกนอกกรอบประเพณีไป แต่ในสังคมปัจจุบันประเพณีการอยู่ช่วงได้สูญหายไปจากสังคมไทลื้อแล้ว เนื่องจากความเจริญของบ้านเมืองและอิทธิพลจากภายนอกเข้ามาแทน ทำให้เกิดปัญหาความสับสนแก่พ่อแม่ผู้ปกครองที่เป็นคนรุ่นเก่า ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมยุคใหม่

กินดอง

กินดอง เป็นประเพณีแต่งงานของชาวไทลื้อ มีความแตกต่างไปจากประเพณีแต่งงานของภาคเหนือ เป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน กล่าวคือภายหลังจากอยู่ช่วงปั้นฝ้ายแล้วหนุ่มสาวคู่ใดที่มีความชอบพอกันจนเกิดเป็นความรัก ก็จะมีฐานะเป็นคู่รักกันเรียกว่า “ตัวป้อตัวแม่กัน” (ตัวพ่อตัวแม่) จากนั้นฝ่ายหนุ่มก็จะกลายเป็นแขกประจำที่จะแคว่บนบ้าน แต่จะไม่ไปทุกวันเพราะถือว่าการเสียมารยาท อาจจะเว้น 2-3 วันไปครั้งหนึ่ง ส่วนฝ่ายหญิงจะปั่นฝ้ายคอยเมื่อถึงวันนัดหมาย เมื่อทั้งคู่ตกลงที่จะใช้ชีวิตร่วมกันฉันสามีภรรยา ฝ่ายชายก็จะดับตะเกียงเรียกว่า “ดับโคม” เป็นสัญญาณว่าได้ถูกต้องเนื้อตัวกันแล้ว และลงจากบ้านไป ถือว่าเป็นการผิดผี ส่วนฝ่ายชายจะต้องเสียดี

การเลือกคู่นิยมปฏิบัติกันในเดือน 4 เดือน 6 หรือเดือน 8 เหนือ ครั้นถึงเดือนแปดราวเดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นระยะเริ่มต้นของฤดูกาลทำไร่ทำนา ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงก็จะไปขอฝ่ายชายให้

มาอยู่บ้านเพื่ออยู่กินกันฉันสามีภรรยาโดยสมบูรณ์ เป็นที่น่าสังเกตว่า ธรรมเนียมของไทยลือลือว่า สามีคนแรกที่ไปอยู่นั้นห้ามแตะต้องตัวภรรยา และพอถึงเข้าตู่สามีจะต้องรีบกลับไปอยู่บ้านของตนปฏิบัติเช่นนี้เป็นเวลา 3 วัน ทั้งนี้เพราะว่าทั้งคู่ยังไม่คุ้นเคยกับการอยู่ใกล้ชิดแบบสามีภรรยามาก่อน จึงต้องอาศัยการปรับตัวระยะหนึ่งหลังจากนั้นก็อยู่กินกันฉันสามีภรรยาตลอดไป ส่วนภรรยาก็จะหาเสื้อผ้าใหม่มาให้สวมใส่แทนชุดเดิม มีธรรมเนียมอีกอย่างหนึ่งในสังคมไทยลือลือกล่าวคือ ก่อนที่เขยใหม่จะมาอยู่บ้าน ทางพ่อแม่ฝ่ายหญิงจะหาไม้ทำพินมาเตรียมไว้ให้ ดังนั้นทุกเช้าเขยใหม่จะต้องตื่นแต่เช้า เพื่อฝาดพินเก็บไว้ใช้ตลอดทั้งปี หลังจากนั้นจะช่วยพ่อแม่ของภรรยาทำงานทุกอย่างไปจนครบ 3 ปี และหลังจากนั้นอีก 3 ปีก็จะไปอาศัยอยู่กับพ่อแม่ของสามี ในระหว่างนั้นก็หาไม้เก็บรวบรวมไว้ปลูกบ้าน เมื่อครบ 6 ปีจึงสามารถแยกครอบครัวไปสร้างบ้านของตัวเองอยู่ในบริเวณบ้านของพ่อแม่ ส่วนจะเป็นฝ่ายสามีหรือภรรยาก็แล้วแต่จะตกลงกัน สำหรับลูกสาวคนเล็กจะอยู่รวมกับพ่อแม่ เพื่อเป็นผู้สืบทอดมรดกต่อไป

การกินดองของไทยลือแต่เดิม เป็นสิ่งที่เรียบง่ายแต่เคร่งครัดในจารีตประเพณีที่ถือปฏิบัติกันมานานแล้ว แต่ในปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป จึงมีการผสมผสานกันระหว่างจารีตประเพณีดั้งเดิมกับประเพณีของภาคเหนือและประเพณีไทย เช่น การทำพิธีผูกข้อมือ พิธีล้างน้ำสังข์ ส่งผลให้พิธีกินดองนั้นถูกกลืนหายไปกับวัฒนธรรมใหม่ ๆ ที่เข้ามามีบทบาทในชุมชนมากขึ้นอยู่ทุกวัน

เก็บขวัญข้าว

เก็บขวัญข้าว เป็นประเพณีของชาวนาที่ประกอบพิธีภายหลังฤดูเก็บเกี่ยว เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ผู้ขางและครอบครัว เพราะมีความเชื่อว่าเมื่อได้ทำพิธีเก็บขวัญข้าวแล้ว “กินบ่มีตึก จักบ่มีลง” หมายถึง กินไม่สิ้นเปลือง

พอถึงฤดูการเก็บเกี่ยว ชาวนาจะหาฤกษ์ยามจากอาจารย์ประจำหมู่บ้านเพื่อหาวันที่เหมาะสมสำหรับวันเก็บเกี่ยว ตามตำราแบ่งวันออกเป็น 2 ประการคือ วันจุม กับวันฟู ยึดตามจันทรคติข้างขึ้น ข้างแรมเป็นหลัก วันจุมเป็นวันไม่ดี เชื่อกันว่าหากทำสิ่งใดแล้วจะล่มจม ส่วนวันฟูเป็นวันดี เหมาะกับประกอบกิจการงานสิ่งใดจะเจริญรุ่งเรืองและก้าวหน้า เมื่อฤกษ์ดีแล้วชาวนาจะลงมือเกี่ยวข้าว เมื่อนำข้าวไปเก็บที่ขุ้งขางเรียบร้อยแล้วก็จะทำพิธีเก็บขวัญข้าว ถ้าหากมีนาอยู่หลายแห่งจะประกอบพิธี ณ ทุ่งนา

สู่ขวัญควาย

สู่ขวัญควาย เป็นประเพณีที่เตือนสติและจิตใจให้คนเรามีความกตัญญูต่อกันที่ ระลึกถึงบุญคุณของสัตว์ที่ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เรา โดยเฉพาะควายที่ได้ให้แรงงานไถนา เพื่อพลิกแผ่นดินให้คนได้ปลูกข้าว ในขณะที่ไถคราดนั้นบางครั้งได้ ดู ด่า เหยียน ตี ดังนั้นเมื่อสิ้นฤดูไถ

คราดจึงมีการประกอบพิธีสู่ขวัญควาย แต่ในปัจจุบันนี้ชุมชนไทลื้อบ้านลำน้ำนั้นต่างหันมาใช้รถไถนา แทนการใช้ควายทำนา ส่งผลให้ควายถูกลดความสำคัญและเป็นสัตว์ไม่มีใครเลี้ยงดูแล้ว ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลต่อพิธีกรรมสู่ขวัญควายที่สูญหายไปจากสังคมชาวไทลื้อในปัจจุบันด้วย

แฮกนา

แฮกนา คือ การแรกนาของชาวบ้าน แบ่งออกเป็น 2 ระยะเวลาคือ แฮกนาตอนหว่านกล้า และแฮกนาวันปลูกนา (ดำนา) ประเพณีแฮกนาชาวบ้านเชื่อว่าเป็นการประกอบพิธี เพื่อกราบไหว้พระแม่ธรณี รวมทั้งเจ้าที่เจ้าทางเพื่อขออนุญาตพลิกแผ่นดินทำกิน ในปัจจุบันนี้ยังคงเห็นการแฮกนาอยู่บ้าง แต่ก็เป็นส่วนน้อยในสังคมไทลื้อ เพราะว่าคนสมัยใหม่ต่างต้องรีบเร่งในการทำนาจึงทำให้ไม่มีเวลามาใส่ใจกับรายละเอียดเรื่องพิธีกรรมนี้มากนัก ที่สำคัญชาวไทลื้อต่างให้ความสำคัญกับพิธีตานข้าวใหม่ เมื่อเสร็จสิ้นจากการเก็บเกี่ยวแล้วมากกว่าแฮกนาที่กระทำกันก่อนการทำนา

ตานข้าวใหม่และกินข้าวใหม่

ตานข้าวใหม่และกินข้าวใหม่ เป็นประเพณีที่ชาวไทลื้อปฏิบัติสืบต่อกันมานานแล้ว กล่าวคือเมื่อเก็บเกี่ยวข้าวมาไว้ในยุ้งฉางแล้ว ก่อนจะนำข้าวไปดำหรือนำไปสี ต้องหาฤกษ์ยามยามดีโดยดูจากตำรา ซึ่งจารึกลงบนแผ่นไม้ขนาดกว้างราว 4 นิ้ว ยาวราว 1 ศอก เรียกว่า “ปี้กกะตั้น” ซึ่งจะประจำที่ยุ้งข้าว

การตานข้าวใหม่จะเริ่มในตอนเช้า โดยนึ่งข้าวใหม่พร้อมทั้งทำอาหารไปทำบุญที่วัด และอุทิศส่วนกุศลของการกินข้าวใหม่ไปยังบุพการีผู้ล่วงลับไปแล้ว และเป็นการนำข้าวใหม่ไปถวายพระ และภายหลังกลับจากการทำบุญที่วัด ก็จะนำข้าวใหม่และอาหารไปให้บุพการีที่ยังมีชีวิตอยู่รับประทานได้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย และพ่อแม่ เมื่อรับประทานเสร็จแล้วก็ให้พรแก่ลูกหลาน

จะเห็นได้ว่า ประเพณีตานข้าวใหม่และกินข้าวใหม่ เป็นการแสดงกตัญญูตเวทีตอบแทนแก่ผู้มีพระคุณ ได้แก่ บุพการี ทั้งผู้ที่ได้ล่วงลับไปแล้วและผู้ที่มีชีวิตอยู่ เพราะท่านเหล่านั้นได้บุกเบิกสร้างไร่นาไว้ให้ลูกหลานได้ทำมาหากิน ดังนั้นเมื่อได้ผลผลิตจึงตอบแทนบุญคุณด้วยการตานข้าวใหม่และกินข้าวใหม่

ประเพณีตาย

ประเพณีตายของไทลื้อในอดีต จะมีลักษณะแตกต่างไปจากประเพณีไทยโดยทั่วไป ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับการทำศพในสิบสองปันนา กล่าวคือ เมื่อมีคนตายจะนำศพห่อด้วยไม้ไผ่ แล้วใช้ผ้าขาวปิดทับข้างนอก ด้านบนลานไม้ไผ่ปิดทับ เรียกว่า “หล้อง” โดยทั่วไปจะเก็บศพไว้เพียงคืนเดียวแล้วรีบนำไปฝัง ขณะที่นำศพไปยังป่าช้า เขย (สัปเหร่อ) จะใช้ไม้ไผ่ยาวประมาณ 3 เมตร 2 ลำ ผูกติดกับหล้องทั้ง 2 ข้าง แล้วใช้เขยจำนวน 4 คนหามไปฝัง เสร็จแล้วใช้แผ่นไม้ปิดทับและตัดหนามไม้ไผ่มาคลุมอีกทีหนึ่งเพื่อป้องกันสัตว์มาคุ้ยเขี่ย

ในอดีตประเพณีการทำศพของหมู่บ้านไทลื้อในล้านนา ส่วนใหญ่จะใช้การฝัง ส่วนการเผาจะมีบ้างเฉพาะศพพระหรือผู้สูงอายุเท่านั้น แต่ในปัจจุบันได้เปลี่ยนไปใช้วิธีการเผาเพียงอย่างเดียว ส่วนการประกอบพิธีสวดอภิธรรมนั้นจากเดิมที่มักจะนำศพตั้งสวดที่บ้านของผู้ตาย ก็เปลี่ยนมาเป็นตั้งสวดที่วัดแทน เพื่อความสะดวกด้านสถานที่และอุปกรณ์ ข้าวของเครื่องใช้

สรุป

จากการศึกษาบริบทชุมชนของชาวไทลื้อบ้านลำในบพนี้ สามารถสรุปได้ว่าการศึกษาที่ชาวไทลื้อบ้านลำได้มีการอพยพย้ายถิ่นฐานมาตั้งรกรากอยู่ที่ประเทศไทยนั้น ก็ได้มีการสืบทอดเอาขนบธรรมเนียมประเพณี รวมถึงพิธีกรรมต่าง ๆ มาด้วย อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการรักษาวัฒนธรรมเพื่อธำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ความเป็นต้นตนของคน “ไทลื้อ” แม้ว่าจะต้องพลัดถิ่นมาไกล แต่อัตลักษณ์ศักดิ์ศรีของความเป็นไทลื้อยังคงเป็นตัวยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน เพื่อที่จะมีอำนาจในการต่อรองกับสังคมใหม่ที่ได้เข้าไปอาศัยอันจะสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง และคนไทลื้อเองก็ยังคงไว้ซึ่งความภาคภูมิใจในความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง

แม้ชาวไทลื้อจะเป็นชาติพันธุ์ที่ยึดมั่นในเอกลักษณ์ตัวตนอย่างเข้มแข็ง แต่เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบัน ย่อมส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตามมาด้วย เช่นเดียวกับที่ไทลื้อบ้านลำกำลังเผชิญอยู่ คือการไหลบ่าเข้ามาของวัฒนธรรมภายนอก อันเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลให้วิถีชีวิต ความเป็นอยู่รวมถึงอัตลักษณ์ศักดิ์ศรีที่สำคัญของชาวไทลื้อนั้นเปลี่ยนแปลงไป โดยวัฒนธรรม ประเพณีที่ถูกแรงปะทะจากสังคมภายนอกมากขึ้นก็จะมีกรเปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้มีความเหมาะสมและเข้ากับยุคสมัย เช่น ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม การแต่งกาย การใช้ภาษา ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นจุดเริ่มต้นของการเลือนหายไปของอัตลักษณ์ศักดิ์ศรีชาวไทลื้อโดยเฉพาะกับเยาวชนคนรุ่นใหม่ ซึ่งมีความตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรม ประเพณีลดน้อยลงอันจะส่งผลต่อไปในอนาคต ทำให้ไม่มีผู้สืบทอดหรือหากมีก็ไม่มีความรู้ ความเข้าใจในอัตลักษณ์ความเป็นไทลื้อที่แท้จริง

นอกจากนี้จากการลงพื้นที่ศึกษาเกี่ยวกับบริบทชุมชนยังพบว่าสถานภาพของวัฒนธรรม ประเพณีในปัจจุบันอยู่สภาพที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ แต่ยังไม่ถึงขั้นวิกฤติ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นจากสมาชิกในชุมชนเป็นคนเลือกเอง ดังนั้นภาวะของการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันจึงอยู่ในจุดที่ทุกคนสามารถรับได้ ด้วยความเชื่อที่ว่าปรับเปลี่ยนเพื่อให้คงอยู่ มากกว่าที่ไม่ปรับ ไม่เปลี่ยนวัฒนธรรมนั้นล้มหายตายจากไป ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวไทลื้อยังคงมีการสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณีอันดั้งเดิมต่าง ๆ ไว้ก็คือ ความเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่

อยู่ในจิตใจของชาวไทลื้อมาไม่ว่าจะยุคสมัยใดก็ตาม และสิ่งสำคัญที่จะเสริมโครงสร้างทางวัฒนธรรมให้แข็งแกร่งมากยิ่งขึ้นก็คือ การให้การศึกษาและความรู้เกี่ยวกับชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมอันเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในด้านอัตลักษณ์ศักดิ์ศรีของไทลื้อได้อย่างยั่งยืนต่อไป